

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Американська зовнішня політика щодо Російської імперії
1815-1867 рр.»**

«American foreign policy towards Russian Empire 1815-1867»

Виконав: здобувач денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Глушков Максим Максимович

Керівник д.і.н., проф. Дьомін О. Б. _____

Рецензент д.і.н., проф. Музичко О. Є.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від _____ 2024 р.

Завідувачка кафедри

(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № ____ від _____ 2024 р.

Оцінка _____/_____/_____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис) Сминтина Олена
(прізвище, ім'я)

Одеса 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Епоха зближення на фоні лібералізму.....	9
1.1. Післявоєнна епоха – Священний союз і доктрина Монро.....	9
1.2. Російсько-Американські відносини та дії РАК.....	14
Розділ 2. 1832-1858. США і Росія. Кримська війна і післявоєнні відносини	20
2.1. Початок 1830-х. Польське повстання і Торговий договір 1832 р.....	20
2.2. Кримська війна. Ідеї Стекля і місія Макклеллана до Криму.....	24
2.3. США на Далекому Сході.....	29
Розділ 3. Американсько-російські відносини під час громадянської війни	33
3.1. 60-ті роки та початок війни.	33
3.2. Політична русофілія Лінкольна.....	37
3.3. Польське повстання і Царський флот в Америці.....	40
3.4. Війна йде до завершення і місія 1866 р.	48
Розділ 4. Продаж Аляски.	53
4.1. Передумови продажу Російської Америки.....	53
4.2. Купівля Аляски.....	56
Висновки.....	65
Список джерел та літератури	69

ВСТУП

Актуальність. Відстоявши свої позиції в період війни 1812-1814 рр., Сполученні штати змогли зберегти колишній статус-кво на Північно-Американському просторі й узяли курс на відстоювання та розширення колоніальних амбіцій американського уряду. Паралельно з цим у Європі закінчувалося відлуння Французької революції, і початку віденського світопорядку, що ознаменувався новим європейським курсом, де важливу роль позначив початок британо-російського суперництва. Антибританський курс був важливим чинником зближення політичних режимів Вашингтону та Петербургу, зачатки протистояння можна простежити в період війни 1812-14 рр. і спроб російського уряду дипломатично врегулювати конфлікт. Це протистояння було важливим чинником консервативні дії російського імператора. Яскравим прикладом тому слугують американська участь у Кримській війні та дипломатична допомога Росії в період війни Півночі та Півдня. Особливим є і колоніальний аспект та протилежні думки щодо нових спроб утвердження європейських держав у Північній Америці. Розглядаючи російський колоніалізм варто виокремити специфічність цього розширення, та відповідні заходи американців, що вплинуло на створення Доктрини Монро. Діяльність США зіграла не останню роль у згортанні російських територій в Америці. Купівля Аляски стала одним із чинників зміцнення і становлення Об'єднаних штатів у ХІХ ст., що впливало на витіснення європейського чинника в західній півкулі й відходу від ізоляційної політики.

Об'єкт : Зовнішньополітичні відносини Сполучених Штатів Америки

Предмет: Зовнішньополітичні інтереси щодо Російської імперії в період 1815-1867рр.

Мета роботи проаналізувати російсько-американські відносини в період з 1815-1867р. Виявити характер взаємовідносин, і окреслити основні віхи дипломатичних і політичних відносин.

Завдання роботи:

- проаналізувати зовнішньополітичну ситуацію, що склалася в Європі та північній Америці після наполеонівських війн, та її вплив на політику США щодо європейських монархій і зокрема Російської імперії

- вивчити колоніальні амбіції Російської імперії в західній півкулі та виявити відповідні заходи з боку США

- розглянути торговельні та контрабандистські протистояння американських торговців і Російсько-американської компанії та укази 1821 і 1824 років

- вивчити фактор польського визвольного руху на російсько-американські відносини

- розглянути Кримську війну як чинник міждержавного зближення

- розглянути далекосхідний фактор як елемент американо-російського суперництва.

- вивчити російсько-американські відносини в період громадянської війни в США, а також виявити русофільську політику А.Лінкольна

- розглянути чинники і причини продажу Російської Америки і простежити американо-російські домовленості щодо Аляски

Джерельна база дослідження розглядає: 1) 1) ego-матеріали дипломатів і державних діячів як США так і Російської імперії, 2) міждержавні укази, документи, 3) преса даного періоду, що відзначала діяльність різних сторін

Одними з основних джерел були мемуари Дж.Адамса та збірники документів президентства Монро, що сприяли опису першого періоду міждержавних інтересів. Були використані збірники "Внешняя политика России XIX и начала XX века", [2]що містить у собі дипломатичні листування, торгові звіти. Аналогічно було взято збірку листувань американських діячів "Message of the President of the United States..."[9], що містить листування держсекретарів із дипломами. Було використано пресу для розуміння державного або опозиційного погляду США на зовнішньополітичний виклик. Варто виокремити видання «New-York daily tribune»[10] та «The New York herald»[11], які активно стежили за зовнішньополітичною ситуацією, відображаючи настрої сучасників.

Історіографія питання американо-російських відносин у розглянутий період має здебільшого однозначно позитивні оцінки взаємодії цих держав. Почати потрібно з робіт Френка Голдена, що і позначив однозначно позитивну оцінку діяльності, в роботах "Russian-American Relations During the Crimean War" і "The Purchase of Alaska" позначаються взаємно-шанобливі відносини, в період криз. Це пов'язано з тим, що статті були написані в 1920-х рр. і царська Росія була антиподом більшовикам. Особливо активно розвиток теми був у 50-60х рр., сконцентрувався навколо Кримської війни та царської ескадри в нью-йорку. Двойченко-Марков як і інші історики даної тематики вкрай позитивно і навіть русофільські. Здебільшого це концентрацією навколо торговельно-політичних відносин на тлі кризи з Британією. З останніх праць варто виділити роботи американо-японського історика Хіро Накаджима "The Monroe Doctrine and Russia: American Views of Czar Alexander I", яка сконцентрована на російсько-американських відносинах у рамках геополітики середини XIX ст. та суперництва в амбіціях на північно-західному узбережжі. Пізніше в гавайському академічному журналі *Honouliuli* вийшла стаття Роберта Франкліна "Tsar Alexander II and President Abraham Lincoln" загалом стаття має цілком русофільський характер, позначаючи даних правителів як головних емансипаторів свого часу, що були зацікавлені в обопільному посиленні.

Альтернативний погляд на російсько-американські відносини можна розглянути з позиції впливу польського національного руху на ці взаємини. Варто виділити статті американського історика польського походження Дж. В. Вечерзака. Його робота "The polish insurrection of 1830-1831 in the American press. " 1961 р. аналізує охолодження міждержавної дипломатії та переосмислення ролі російських царів в американській громадськості. Хоча автор сильно перебільшує вплив британської преси на думки американців щодо польського повстання 1863 р., забуваючи, що британські видання самі ототожнювали Лінкольна з Олександром 2 як двох диктаторів. Паралельно працював Кауфман.М у статті "1863: Poland, Russia and the United States" 1964 р. він висловлює схожі ідеї, але більше зосереджується на аналізі причин не підтримки Лінкольном польського повстання, вбачаючи в

цьому вимушений крок для збереження лояльної сили в Європі.

Варто позначити вкрай важливий і великий радянський історіографічний пласт. Варто виокремити класичні праці як монографія Окуня С.Б. "Российско-американская компания" 1939р., монографія була першою великою працею щодо історії РАК, і, зупиняючись на факторі міждержавних відносин, книжка викриває викривальний характер царської влади, що викриває колоніальні інтереси Росії як характерної для всього Священного союзу [с.82]. Щодо торговельно-політичних відносин Окунь зазначає вигідніше становище США, що віддзеркалюється на прикладі договору 1824р., і загалом активнішу роль Вашингтона. Паралельно виходила праця Малкіна М.М. "Гражданская война в США и царская Россия", яка розглядала позиції держав як яскраво неоднозначні, розглядаючи політику Олександра 2 як таку, що метастеється між крайнощами, намагаючись проводити політику примирення або намагаючись таємно потримати рабовласницький південь. За підсумками підтримка Лінкольна є продовженням анти-британського курсу. Політика А.Лінкольна виставлена як вимушена, через кризу в зовнішній політиці. Дана точка зору була основною до виходу роботи "Дипломатия А.Линкольна" 1987 р. Іванова.Р., що відображала протилежний погляд, виставляючи негласний союз США і Росії як чіткий обопільний рух двох держав, описуючи стосунки максимально позитивно одна до одної, не акцентуючи на ексцесах, які відбувалися в період знаходження флоту Лесовського у Нью-Йорку. Мабуть найбільшу роботу із заданої теми опрацював академік Н.Н.Болховітінов. Варто виділити роботи із серії "Російсько-американські відносини 1815-32" і за період 32-67рр . Де, аналізуючи всю доступну літературу, висловив думку, що ці взаємини будувалися на безлічі суперечностей, які трималися на взаємному антибританському курсі, відзначаючи складність колоніалізму РАК і спроби двох держав проаналізувати спроби одна одної. Дані роботи намагаються аналізувати американо-російські відносини з різних боків і відзначають російський фактор у становленні зовнішньополітичного курсу США.

Наша історіографія має певний погляд на американська-російську діяльність.

Варто виокремити статтю за авторством Вовчук Л. та Тригуба О.: Американські консули на півдні України (1829-1919рр.), яка присвячена впливу американських консулів на просування торговельних інтересів і прагненню укріпитися в Чорному морі на хвилі антибританського зближення між США та Російською імперією. Можна виокремити статтю Сурніна В.Б. "Чому Росія втратила Аляску ? "2017р. Автор розглядає тему продажі Аляски як фракційну боротьбу всередині царського уряду. Сурнін робить дивний висновок зазначаючи, що фракційна боротьба була так само спрямована на обман США і корупційні схеми. Зазначаючи що саме обман США став причиною погіршення взаємовідносин. Дана точка зору не відображає всіх інтересів сторін, і не бере до уваги місію М.Гвіна про купівлю Російської Америки. Продаж Аляски мав корисливі інтереси, але метою були не гроші, а ліквідація дотаційного регіону, усунення військового захоплення і "символічний подарунок" для закріплення повоєнних взаємин. Варто відзначити монографію "Аляска після Росії" 2016р. за авторством Оксани та Тараса Хомчуків, праця здебільшого з акцентом на підкоренні регіону та підсумках купівлі Російської Америки. Автори дотримуються фракційної теорії але наголошують на тому, що продаж Аляски було взаємним рухом США і Росії та спробами задовольнити державні інтереси, наголошуючи на тому, що процес був спричинений як недалекоглядністю російської місії, так і експансивними й торговельними інтересами секретаря С'юарда та крупних лобістів. Період відносин оцінюють здебільшого позитивно, хоча відзначають періодичні конфлікти в зоні північно-тихоокеанської торгівлі. Монографія відзначає період відходу і згортання російського колоніалізму під впливом американського чинника, і помічає різноманітні дрібні пригоди в час перехідного періоду Аляски.

Структура роботи дає змогу виконати поставлені цілі завдання. Роботу поділено на кілька частин: вступ, чотири розділи, що розкривають завдання роботи, висновки та список джерел і літературу щодо опрацьованої теми. Вступна частина обґрунтовує та актуалізує тематику роботи. Охарактеризувати основні цілі завдання, позначити предмет і об'єкт дослідження. Розкрити джерельну та

історіографічну складову і простежити розвиток історичної думки щодо розглянутої тематики.

Перший розділ позначає американсько-російські відносини у віденському світопорядку, що відзначає перспективи дипломатичного розвитку в період консервативного повороту Олександра I. Додатково позначає колоніальні амбіції російської імперії в період становлення америка-цетричного курсу адміністрації Монро та прийняття однойменної доктрини.

Другий розділ розглядає хронологічний період охолодження російсько-американських відносин у період польського повстання і весни народів. А також нормалізацію політичних та економічних відносин у період Кримської війни та обопільних перспектив у тихоокеанському регіоні.

Третій розділ оповідає про взаємовідносини в період громадянської війни 1861-65 рр. і особливого тісного зближення на тлі антибританського протистояння. Додатково відзначаючи особливу політику Лінкольна щодо царської Росії.

Четвертий розділ розглядає процес закінчення колоніальних інтересів Російської імперії в перспективі постійного процесу від кінця 50-х рр., закінчуючи продажом Аляски та реакцією на це двох держав.

Розділ 1

ЕПОХА ЗБЛИЖЕННЯ НА ФОНІ ЛІБЕРАЛІЗМУ

1.1. Післявоєнна епоха – Священний союз і доктрина Монро. 1815 р. став переломним для цілої епохи, як у Європі, так і в новому світі. У війні 1812-15р зовнішньополітична обстановка була вкрай цікава, адже на боці США виступала Російська імперія і Наполеонівська Франція, на противагу Великій Британії, що цікаво контрастувало зі становищем на материку. Олександр підтримував США, бо стало активно наростати англо-російське протистояння, не останню роль у налагодженні російсько-американських відносинах відігравав Джон Квінсі Адамс, який з 1809 року вів активну діяльність на зближення цих державних утворень. Під час періоду "другої війни за незалежність" Сполучені штати змогли домогтися довоєнного статусу-кво, трапилося це в 1815 р. з встановленням світопорядку віденського конгресу[47;p443]. Взаємовідносини Сполучених штатів і Російської імперії є вкрай цікавим зв'язком антагоністичних режимів правління, республіканська система США виступала проти монархії, але зовнішньополітичні інтереси змушували Вашингтон переглядати своє ставлення до деспотичної Росії, зокрема через постать Олександра І.

У Сполучених штатах особистість Олександра І була сприйнята дуже позитивно після врегулювання військової активності наполеонівських воєн. Миротворча репутація російського імператора прихильна, впливала на ліберальну частину американського суспільства, адже імператор заслужив славу переможця Наполеона, а також він виступав за переговори і посередництво в період англо-американської війни, і викликав почуття певного захисника США, створенню такого образу сприяли посол у Росії Дж.К.Адамс і Дж. Монро. Коментуючи відмову Великої Британії від переговорів Монро заявляв: "Чому Велика Британія відкинула російське посередництво? Тому що вона боїться його." [10.p.205]. Це свідчить про причину американського зближення як антибританський фактор, що був ключовим упродовж усього періоду російсько-американських відносин. Уже після воєн у

великих містах були створені товариства миру, що просували різні ініціативи Олександра 1, тобто зближення США з європейськими державами через вступ до Священного союзу.

Священний союз був консервативним об'єднанням європейських монархій, що виступали за збереження чинного статусу, і Сполучені штати від самого початку мали вкрай неоднозначне ставлення до цього союзу. Товариства світу, що вбачали в Александрі приклад ліберального монарха, виступали за прагнення приєднатися до Священного союзу. Представник масачусетського відділення пацифістичного товариства Ной Вебстер аргументував вступ як приклад антибританського союзу, що обмежить амбіції Великої Британії, [37.p39] інші представники вбачали у Священному союзі ідеалістичну силу, яка виступає за припинення воєн між державами [24.c17].

Причини, чому Російська імперія хотіла приєднання США, були різними, і не обмежувалося особистими проамериканськими поглядами імператора, причиною стало наростання англо-російського протистояння і підписання Четверного союзу. Це додатково лягало на нещодавно закінчену англо-американську війну і приєднання Сполучених штатів могло послабити британські амбіції. [37.p41] У самих США усвідомлювали політичні наміри Росії, і одним із перших був Дж.К.Адамс, він усвідомлював, що Священний союз - це антиліберальна організація, яка буде заважати формуватися різним республіканським ідеям, і у стосунках із послом Туйлем і Полетіко він уїдливо відгукувався про Священний союз як про силовий інструмент монархії [3.p280]. Протягом кількох років Дж.Адамс ухилявся від відповіді щодо Священного союзу, аж до н.1820 р., 13 січня П.І.Полетика отримав відповідь. Американсько-російські відносини на той момент зайшли в певну кризу через колоніальні амбіції Росії, і Адамс зазначав: "одна лише згадка про Священний союз у сенаті послужить тепер зручним приводом для негайних нападок на імператорський уряд" [1.c231], наголошуючи на тому, що будь-які акції щодо Священного союзу мають бути відкладені на майбутнє. У листуванні з Міддолтоном, новим посланцем у Петербурзі, Адамс робить цікаві

заяви про те, що вкрай м'яко прагне відмовитися від вступу до Священного союзу, не наголошуючи на чітких причинах, держсекретар лише робить ухил на різноспрямованість політики США і Європейських монархій, але.: "Сполучені Штати не тільки дають своє сердечне схвалення статтям Священного союзу, а й будуть серед найщиріших і найсумлінніших у виконанні їх" [24.31], природно, Адамс мав на увазі лише морально-піднесену ідею, з якою Священний союз і був створений, але не як боротьбу з революційними режимами. У цьому повідомленні можна помітити остаточний відхід від ідей приєднання.

Причин відмови від вступу до Священного союзу було досить багато. Починаючи від різноспрямованості зовнішньої політики, що у США була налаштована на домінування в Новому світі, намагаючись не зачіпати внутрішньо європейську політику. Розглядаючи в ключі російсько-американських відносин, варто виокремити основні моменти: перший - це колоніалізм європейських держав щодо Північної Америки, другий же випливає з першого, а саме роздроблення іспанської колоніальної імперії. Третьою ж причиною стало придушення революції в Неаполі та Іспанії.[53.p620]

Національно-визвольні рухи Латинської Америки та продаж Флориди мали особливе місце в російсько-американських відносинах післявоєнного періоду, якщо продаж Флориди був сприйнятий цілком лояльно, але загалом питання іспанських колоній було наріжним. Першим конфліктом на ґрунті іспанських колоній став. Повертаючись до Флориди американська сторона неабияк цікавилася думкою Олександра I щодо іспано-американських відносин і в період продажу регіону та посол у Росії Л. Гарріс наголошував: "З питання про незалежність іспанських колоній я можу лише сказати, що імператор буде цілком нейтральним." [24.c42]. Олександр не хотів втручатися в американо-іспанські відносини, але і прихильником великих змін Олександр не був, і хотів закріпити чинний статус. Перше непорозуміння було в момент продажу частини російського флоту іспанській короні. Становище Іспанії після Наполеонівських воєн було важким і Фердинанд VII вирішив звернутися до європейського арбітра в особі Олександра I

на закупівлю флоту. Сполучені штати стурбувала ця подія, оскільки в перспективі могла початися неокolonізація нового світу і відновлення Іспанської монархії, і було розуміння, що Священний союз навряд чи заважав Фердинанду. Дж.Адамс оцінював передачу флоту на тлі спроб царя заманити США до Священної ліги з часткою іронії: "Поважний засновник Священної ліги посилає п'ять або шість лінійних кораблів, і кілька тисяч прихильників миру, озброєних багнетами, до Кадіса, щоб потім сприяти добрій волі людей в інших місцях". [37.45] Ця історія загострила взаємини США з країнами Священного союзу, що підкріплювалося поглядами на боротьбу в Латинській Америці. У парадигмі російсько-американських відносин можна згадати, що в 1819 р. Адамс виступав на підтримку визвольного руху С. Болівара і, за відомостями Полетіки, "має намір запропонувати головним європейським державам визнати незалежність тих колишніх іспанських колоній" [2.c150], Росія не визнавала завоювання національного руху, наприклад, в 1821 р. не визнали Мексиканської республіки, і причиною був пріоритет відносин, та й Європа хвилювала зовнішню політику Олександра більш, ніж зі США. Але Росія намагалася лавірувати між цими силами, але віддаючи більше уваги Іспанії. Розуміння цього і створювало умови не вступати до Священної ліги, атмосфера можливого втручання європейських країн у війни Болівара підштовхувала Сполучені штати більш активно відставити свою сферу впливу, і підштовхувала до створення Доктрини Монро. Традиційно вважають, що Доктрина Монро була відповіддю на залишки європейського колоніалізму і розширенні РАК на східному узбережжі, і це так, але не варто і применшувати вплив погроз втручання у війни Південної Америки з боку Священного союзу, а так само придушення Неаполітанської та Іспанської революцій. Крах революцій викликав заклопотаність у США, участь європейських держав остаточно відвернула Вашингтон від союзу, особливо це вдарило по Олександром 1, якого вважали лідером священної ліги, що викликало розчарування в колах американської інтелігенції [47.p439] та політиків, колишній президент Т.Джеферсон був розчарований відмовою від лібералізму, "не без певного розчарування спостерігав останні зміни характеру імператора

Олександра", додатково взаємовідносини погіршилися на тлі указу 1821р., який обмежував справи США в регіоні Руської Америки.

За підсумками політики 1818-1821 рр. російсько-американські відносини набули делікатного характеру, назвати їх повністю негативними не можна з причин непрямой зустрічей їхніх інтересів, а основні перетини політики були на ідейному протиставленні США і Священного союзу, які на пряму не стикалися. Складнощі викликало особливості підходу Російської імперії до Латинської Америки, однак це не завдало особливої шкоди з причин, що Росія не була зацікавлена в Південній Америці, підтримуючи виключно через внутрішню європейську політику. Особливо не погіршилися взаємовідносини після краху революцій 1820-21р і, забігаючи в майбутнє, придушення революцій не мало сильного негативного ефекту, в рамках американо-російських відносин, як аналогічні події Весни народів з причин: 1) молодості США як держави та іншої спрямованості їхньої політики в період пер. пол. XIX ст., 2) Олександр I зберігав певний ліберальний вигляд у частини американської інтелігенції і міг піти на домовленості, як-от договір 1824 року, що давав більше вільностей американським торговцям, додатково торговельні перспективи були на тлі можливої Російсько-турецької війни через повстання Іпсіланті. Полетіко доповідав про настрої у США, зазначаючи: "Місцеві судновласники і фермери чекають оголошення війни між Росією та Османською імперією, сподіваючись, що закриття одеського порту дасть їм змогу підвищити ціни на американське зерно" [1.с306). Можливості заробити на європейському конфлікті вимагали підтримувати хороші відносини з одним із центрів сили, і Росія була природним союзником. Російсько-Американські відносини на тлі європейської політики були важливими з причин становлення американсько-центричної позиції у Вашингтоні, беручи курс на становлення американської домінації в західній півкулі, що виражалося в Доктрині Монро. Хоча Священний союз був важливий у відносинах Вашингтона і Петербурга, але пряме взаємовідносини держав проявлялося вже на американському континенті, біля берегів Аляски.

1.2. Російсько-Американські відносини та дії РАК. Російська Америка була специфічним регіоном, вкрай багатим, але не тісно заселеним колоністами. Розквіт Російсько-Американської компанії добігав кінця, у 1818 р. з посади керівника пішов А. Баранов. Він стояв за розвитком російського колоніалізму та економічної експансії на тлі не освоєного східного узбережжя. З 1818 р. РАК почали активні дії з розширення територіального контролю, погляди впали на Каліфорнію і Гавайські острови. Варто зазначити характер цих експансії, що трохи відрізнявся від прикладів європейського та американського колоніалізму, виходячи з потреб самої РАК і ведучи обережну політику, промацуючи на реакцію інших сторін регіону.[55.p142]

Колоніальну експансію було розпочато в бік Гавайських островів, які представлялися зручною торговою базою для подальшого розвитку в далекосхідному регіоні. Політична обстановка на самих островах була заплутаною в боротьбі місцевих лідерів Камеамеа і Каумуалії, до того ж свій інтерес до Гаваїв мала британська монархія, що викликало певні побоювання в глави РАК А. Баранова, і на Гаваї було відправлено з розвідувальною місією Георга Шеффера. [24.c97]. Місія була авантюрна і сам Г.Шеффер явно перевищував повноваження, але в спробах лавірувати між силами аборигенів і побудови Форту-Єлизавети був і наратив обмеження американських торговців, які не просто проникли до Тихого океану, а представляли конкуренцію російським інтересам. Під час переговорів з королем Камеамеа наголошувалося на "відмовить собі у всякій торгівлі з громадянами союзного штату Америки" [22.c99]. Г.Шеффер, попри весь авантюризм, ясно розумів, з якого боку може прийти загроза його місії, власне це розуміли і в Ново-Архангельську. І 1817 року Баранов відправляє свого довіреного Т.Тараканова для швидкого розв'язання проблем, на той момент проти компанії був король Камеамеа і американські-торговці та капітани, що допомагали консультувати гавайців [53.p17]. Очевидці описували загрозу з боку американців, розуміючи, що в даному положенні вони в більш вигідному становищі. А.А.Баранов, розуміючи неможливість якось контролювати і впливати на настільки

далекий регіон, і щоб зайвий раз не провокувати американську сторону, гавайську авантюру було припинено. Американці активно стежили за тим, що відбувається, але діяли через торговців і капітанів, і коли РАК згорнула свої амбіції, вже до н. 1820 р. Гавайське королівство відвідала американська консульська служба, місіонери і китобії.

Подальший приклад - це просування в Каліфорнії 1818 р., із заснуванням Форту-Росс, місією колонії було забезпечення РАК сільсько-господарською продукцією, а також слугувало б першим кроком для розвитку експансії на західному узбережжі з перспективами заснування більшої колонії. Форт-Росс був спробою Росії встигнути отримати якомога більше впливу в регіоні, далекому від великих держав. Перспективи розвитку Форту описував мічман Д.Завалшин, який розглядав Форт-Росс як перший ступінь колонізації Каліфорнії, забезпечуючи тиск на Сполучені Штати. Пізніше потрапивши під справу декабристів, він писав Миколі: "Каліфорнія, піддана Росії і заселена росіянами, залишалася б назавжди в її владі. Придбання її гаваней і дешевизна утримання дозволили б мати там спостережний флот, який приніс би Росії панування над Тихим океаном і китайську торгівлю, зміцнили б володіння іншими колоніями, обмежили б вплив Сполучених Штатів та Англії"[31.с39]. Написаний лист хоч і відображав можливі колоніальні плани Росії, але був написаний надто пізно, вже на момент 1821 року з'явилася Мексиканська держава, що вимагала скасування колонії, та й 1823 року набрала чинності Доктрина Монро, яка остаточно припинила спроби царського уряду укріпитися в Новому Світі. Можна помітити закономірність у припиненні колоніальної експансії в цих випадках, а саме роль американських підприємців і контрабандистів, які і були негласним проявом Сполучених штатів у тому регіоні. Говорити про цілеспрямоване рішення американської держави впровадити різних авантюристів на територію Російської Америки не доводиться, але США і не заважали діяльності цих елементів, розуміючи, що будь-яка антиколоніальна діяльність буде зміцненням Вашингтона в західній півкулі.

Керована Барановим Російсько-Американська компанія являла собою

одночасно комерційний інтерес до того регіону, і, виконуючи роль адміністрації, створювала проблеми для американських (бостонців) і англійських компаній, які конкурували. Перші торгові організації були родом з Бостона, через що в літературі відомі як бостонці - і вони не були єдиною силою (ті, що діяли в Алясці), а являли собою безліч дрібних груп, які перебували на службі у більших компаніях, таких як "Bryant and Sturges." [48.p445]. Загроза з боку бостонців викликала великі побоювання у РАК і Російської імперії, зокрема, було створено договір 1818 р. про зайняття північно-американських територій трьома сторонами Британії, США і Росією для ліквідації нелегальної торгівлі, хоча як такого ефекту це не мало.

Перші Бонстонці були великою загрозою для монополії РАК, і діяльності компанії. Бостонці стали активно діяти в північно-східній Америці, бажаючи створити конкуренцію РАК у хутровому промислі, і досягли успіху в цьому, у період 1800-1818 рр. один рейс забезпечував від 100 до 300 тисяч доларів.[37.p36]. Грошові перспективи були настільки вигідні, що викликали хвилі колонізації в регіон Орегона, який не був поділений між сусідами, утворюється низка компаній, які хотіли повторити успіхи РАК і Гудзон-Бей, американська діяльність загрожувала перерости в російсько-американський конфлікт, зважаючи на ускладнення зовнішньополітичної ситуації. І обставини, що склалися, змушували компанію вживати заходів у відповідь. Олександр наважився піти на одночасно захисний і колоніальний акт, під дією безлічі чинників було видано указ 1821р. Жовтневий указ 1821 р. насамперед обмежував діяльність суден інших країн, що хотіли самі зайнятися хутровим промислом. Додатково Російська імперія розширювала свої володіння на південний захід по 57 паралелі, претендуючи на території Британської Колумбії та регіону прийдешнього штату Орегон, розширення було пробною спробою промацати реакцію і за можливості зайняти регіон. Додатково імператор продовжив монополію РАК ще на 20-років.[37.p46],[45.p446]

Указ мав завдати великого удару по контрабандистах і компаніях, які з ними співпрацюють. Великої шкоди зазнала тоді велика компанія "Bryant and Sturges."

Що займалася активною купівлею хутра і мала великі плани на розширення торговельних зв'язків, і різким ударом став жовтневий указ. Чудово розуміли неоднозначність указу всі сторони, російська сторона була впевнена в швидкій реакції американців, міністр П.Полетика, - "очікував... деяких зауважень з цього приводу з боку містера Адамса".[53.p626] Загалом цілком суворі умови указу 1821 року були створені винятково як символічний знак розвитку й утвердження влади імператора на американському континенті, з огляду на вже створену колонію Форт-Росс і загрозу з боку Мексики та США указ мав акцентувати, що Російська імперія не буде легко миритися й запроваджуватиме торговельні обмеження. Але не варто вважати, що імперія твердо стояла на позиціях непорушності свого становища і відходу від торгівлі зі США, метою було якомога гучніше заявити свої вимоги, щоб на переговорах можна було б отримати обмеження на діяльність контрабандистів, про це свідчить дуже швидкий перегляд указу до 1824р.

У США реакція була здебільшого негативна, першими відреагували хутрові компанії, що стали активно тиснути на держсекретаря Дж. Квінсі Адамса. Адамс тривалий час не проявляв активності, зрештою лише в лютому 1822 р. США звернули увагу на царський указ. Із секретарем підтримував зв'язки Вільям Стерджес, видатний бостонець і амбітний підприємець, один із голів хутрової компанії "Bryant and Sturges.", він активно намагався залучити Адамса, використовуючи колоніальні амбіції Росії, вказуючи на Каліфорнію: "Найясніший імператор може вирішити зайняти... Каліфорнію і приєднати її до своїх уже великих володінь... вже створила значне поселення на іспанській території в Порт-Бодезі [Форт-Росс]".[47.454] Виникає питання, невже тільки фактор лобіювання змусив Дж. Адамса зважитися на можливий конфлікт із Росією ?!! скасовувати фактор лобіювання інтересів із боку бостонців не можна, але Адамс, який мав тісні зв'язки з Росією і стояв за обмеження колоніалізму, і без бостонців стояв би за територіальні амбіції Сполучених штатів. Адамс незабаром зустрівся з представником П.Полетіка і заявив: "Право громадян Сполучених Штатів вести торгівлю з аборигенними народами північно-західного узбережжя Америки без

територіальної юрисдикції інших держав, навіть зброєю та боєприпасами для війни, таке саме очевидне і незаперечне, як і право на плавання по морях. Це право ніколи не здійснювалося в дусі, недружньому Росії". [41.p627]. Дж.Адамс розумів лукавство своєї заяви, але це була спроба вивести російських представників на переговори, і останні відразу ж стали підтвердили свою участь. На внутрішню публіку Адамс робив вкрай різкі заяви, у листі Сенатору Ллойдю він гучно засуджує колоніальні амбіції Росії та Європи зокрема, стаючи предтечею Доктрини Монро: "Чи не час американським націям повідомити государів Європи, що американські континенти більше не відкриті для заселення новими європейськими колоніями?"[53.p626] Зустрічі з П.Полетіка були дуже продуктивні, російська сторона особливо не чіплялася за свої радикальні заборони, але намагалася вибити більш вигідні умови для РАК. У 1823 р. було проголошено Доктрину Монро, що поставило хрест на будь-яких проявах колоніалізму, але все ж таки було зроблено поступки для Росії, обмеживши кордон Руської Америки територіями по 54 паралель (зокрема, настільки легке рішення було ухвалене з причини кордону з Британською Канадою, і воно не досягало кордонів США, що вже призведе до Орегонського питання).

За підсумками переговорів обидві сторони дійшли згоди 1824р. Головним, що варто виділити в цій угоді, - це вище згадана поступка до 54 паралелі, і загалом тематику російських колоній не згадано, найімовірніше, це питання не було особливо важливим, з причин більшої загрози з боку Британської Канади. Важливішим рішенням був дозвіл американським підприємцям знову торгувати з РАК, але тільки через Ново-Архангельськ, але все ж таки це був фактор регуляції відносин з бостонцями і був взаємовигідний всім сторонам конфлікту [31.c84]. Російська Америка постраждала від радикальних обмежень 1821 р., що зазначають і сучасники, один із чиновників РАК писав Несельроде "розрив торгу... (може) виснажити грошові капітали і піддати згубному стану промисловців і обурити природних жителів, які одержують від компанії все для них необхідне необхідне"[31.c84], і подальша лібералізація та економічне зростання, спричинене

відкриттям портів, вивів РАК із кризової ситуації. Але зважаючи на позицію Російської імперії, запевнивши нездійсненні вимоги указу 1821 р., вона змогла вдало лавірувати в антиколоніальній політиці та зрештою розширити свій вплив у північній Америці, убезпечивши свої колонії від Доктрини Монро. Американська держава отримала певні вигоди, діяльність у регулюванні колоніальних претензій Російської імперії мала в собі значно ширший ефект, спрямований на всі європейські колоніальні держави. Сформована Доктрина Монро була не тільки відповіддю на реакційну діяльність Священного союзу, а й ударом по колоніальних інтересах і остаточно взяти курс на домінування США в Новому світі.

Розділ 2

1832-1858. США І РОСІЯ. КРИМСЬКА ВІЙНА І ПІСЛЯВОЄННІ ВІДНОСИНИ

2.1. Початок 1830-х. Польське повстання і Торговий договір 1832 р.

Період кінця 20-х н. е. характеризувався слабкою інтенсивністю міждержавних взаємовідносин, що залежала від зближення або віддалення між Британією та Росією. Певне похолодання викликала різноспрямована зовнішня політика, американські інтереси були спрямовані на збільшення впливу в Західній півкулі, і лише частково відволікалися на захоплення Миколи 1. Назвати позицію США повністю відчуженою від Європи було б помилковим, особливо у відношенні з Російською імперією. Ліберальна спадщина Олександра 1 і частково перші роки правління Миколи 1 так чи інакше зблизили держави, даним фактором перегинати не варто, сучасникам було ясно видно уподобання російських монархів у консерватизмі та надмірному централізмі, про це свідчить висловлювання Дж. Б'юкенену щодо цензури та її причини: "Вони знають про нашу країну мало,... бо бояться зараження свободою" [10.p232].

Зближення було з приводу російсько-турецької війни 1828-29 рр., де американці, не беручи прямо участі, хвилювалися за долі греків [39.p.63], і позиція імператора Миколи викликала відгук з позиції американських ідей про визволення народів. Рух на зближення йшов добре, міністерство зовнішніх справ налагодило тісні особистісні зв'язки з послом США Рендольфом і навіть після від'їзду останнього висловлювалося про сподівання подальшого тісного взаємозв'язку: "...переконливим чином запевнити уряд Сполучених Штатів у тому, що вважає своїм обов'язком в інтересах обох народів підтримувати з цим урядом стосунки непорушної гармонії".[2.c83] Ці взаємини сприяли відкриттю нових консульств, перше консульство на українських землях було відкрито на початку 1830 р. в Одесі. Американських торговців ще з н. 1820х рр. цікавили міста північного причорномор'я, зокрема Одесу, першими консулами були комерційні діячі, такі як

Чальз Рід і Джон Раллі, що змінив його, ці діячі були великими підприємцями і навіть могли підпасти під визначення бостонець. Їхнє призначення в Одесу було частиною політики розвитку торгівлі в Чорному морі, що додатково підкріплювалося договором, який назрівав і мав відкрити американцям південноукраїнські портові міста[19.c22].

Зближення було порушено швидким Листопадним повстанням у Польщі. Польське повстання 1830-32р зламало пережиткове позитивне враження про Росію, верхи США були в цікавому становищі, польське повстання збігалось з тими ідеалами США, пам'ятаючи ще подвиги Т. Костюшка, але з іншого боку паралельно йшов процес підписання нового торговельного договору, що вимагало і прояву лояльності до царського режиму.

Позицію, яку висловлювали верхи Сполучених штатів можна простежити в пресі. Як зазначає Дж. Вечерзак, що на той момент часу на американську пресу великий вплив справляла британська преса, яка і формувала в американських мас уявлення про польське повстання. [51.p61-63]. Пропольськи налаштовані США хвилювали Несельроде, адже стали відомі підтримка повсталих від Великої Британії, що в перспективі могло довести до війни. Несельроде вирішив через представника у Вашингтоні Остен-Сакене скористатися класичним англо-американським протистоянням, намагаючись забезпечити підтримку Вашингтоном саме Петербург: "Ми переконані, що в Сполучених Штатах, як і в інших країнах, здорова частина нації також висловиться за відновлення в Королівстві законного порядку"[32.c.243]. Спроба зіграти на англо-американських протиріччях виявилася невдалою, новини до Сполучених штатів доходили із запізненням і переважно це були представники британської преси, та й самі американці без британського впливу виступали за перетворення європейських держав, спираючись на досвід американської революції. Відомий американський письменник Фенімор Купер, діючи з цього принципу, стояв біля витоків Американського польського комітету, чия діяльність була спрямована на збір коштів для повсталих.[27.c123]. Ускладнення російсько-американських відносин, відзначав у листі-відповіді

Несельроде Остен-Сакен, він писав про здивування з позиції американської преси: "Віддаючи хвалу наймерзнішому з повстань", це дуже сильно було по представникові Петербурга, який мав яскраво виражені антицарські настрої, що було немислимим раніше. 1832 р.[2.с367]. На всьому протязі повстання, Америка дотримувалася пропольської позиції, що різко погіршило взаємини між державами. Останнім актом взаємозв'язку було підписання нового торгового договору. Ставилося під загрозу розпочаті переговори про конвенцію.

Договір 1824 р. уже добігав кінця і потребував оновлення. Спочатку місія Рендольфа не здавалася чимось важким, сама американська місія, спираючись на досвід минулих угод, вважали підписання конвенції вкрай швидким з причин відсутності конфліктів між країнами. З'явилися нові обставини, що стали ускладнювати дипломатичне становище, Липнева революція у Франції викликала ейфорію Рендольфа, і останній виступив за революцію, наголошуючи на неможливості розвитку монархічних держав [25.с399], а висловлювання Рендольфа сильно ускладнили переговори, майже повністю їх заморозивши. Американська місія намагалася просунути переговори в січні 1831 р., але ідея не знайшла відгуку від російських чиновників. Протягом усього 1831 р. контакт між США і Росією був дуже складним, наприкінці 1830 р. посол Рендольф залишив межі імперії, посилаючись на стан здоров'я, не залишивши наступника. (лист від 28.10.1830.)

Відсутність дипломатичної місії застопорила не тільки питання торговельної конвенції, а й, як зазначав Болховітінов, було на короткий час припинено товарообмін з причин відсутності відповідного договору [24.с390-93]. До січня 1832 р. новим послом був обраний Дж.Б'юкенен, що мав у край позитивні стосунки з Несельроде, що створювало враження, що підписання договору буде підписано в найкоротші терміни. Б'юкенен виходив із правильної оцінки ситуації, що складалася в Європі і де можна буде отримати привілеї, у своїй діяльності він спирався на відкриття для американців чорноморських портів, виставляючи це як взаємовигідне рішення, яким і виявиться в роки Кримської війни. Рішення договорів були вигідні обом сторонам, імперія одержувала гарантії захисту їхніх

кораблів, забезпечення законності їхнім громадянам, і зниженні "Мито на коване залізо знижувалося з 22,4 до 18 дол. за тонну, на прядиво - з 60 до 40 дол. за тонну і на парусину - з 12,5 цента за ярд до 15% її вартості" [27.p233]. Сполучені штати наполягали на рівнозначних митах для торговельних суден у всіх імперських портах, чорноморські порти теж потрапили під політику рівнозначних зборів, (крім Одеси). За підсумками договір було підписано 8 (20) грудня 1832 р., і обидві сторони заявили про позитивний результат, акцентуючи увагу на політичних вигодах на тлі наростаючого конфлікту з Британією. Але надалі відбулася дипломатична перерва на п'ять років до 1837 р. і місії Дж. Далласа, все ж таки польська криза мала несприятливий вплив на взаємовідносини, президент намагався дотримуватися серединної позиції, ну і з протилежного боку були ексцеси в ноті Остена-Сакена, яка звинувачувала американські верхи в підтримці повстанців [25.443]. взаємні уколи послабили міждерж Відновлення відбулося на межі 1836-37 рр., причинами були анти-британські настрої, новини про перспективи освоєння Далекого Сходу і продаж Форт-Росс [19.c117].

Продаж колонії був чимось новим для Росії, досягнувши колоніального піку, потрібно було відкочуватися, визнаючи неможливість подальшого розширення впливу в північній Америці. Паралельно це збігається з американським рухом на захід, у глиб мексиканських територій, яскравим прикладом слугує створена в тому ж 36 р. Республіка Техас, що ознаменувала вже американський колоніалізм. 1841 р. форт продали американцеві Джону Суттеру за 40 тисяч доларів, ознаменувавши початок занепаду РАК, і заселенням американцями східного узбережжя. У книзі Хомчук, як у пострадянській історіографії, виставляє втрату форту як стратегічну помилку, але зважаючи на відкриття золотих копалин, жителі форту не змогли протистояти колоністам і золотошукачам. Втрата Форту-Росс зробила взаємовідносини США і РАК більш тісними, і налагодила російсько-американські відносини перед Кримською війною. А підсумками придушення польського та угорського руху став образ Миколи I як жорстокого деспота.

2.2. Кримська війна. Ідеї Стекля і місія Макклеллана до Криму.

Кримська війна стала вкрай особливим моментом для Російської імперії, криза за верховенство на європейському континенті, що давно наростала, нарешті вилилася у війну. Сполучені штати вже вбачали в Росії особливого союзника, хоча й Микола I і був відомий як тиран, але спільне обурення амбіціями Великої Британії змушували зійтися ці різні режими. Російська імперія і Сполучені штати по особливому підійшли до вирішення проблем, створених війною. [41.p462] Перший етап війни змусив Російську імперію першою звернутися до вирішення проблем, пов'язаних із далекосхідними й американськими землями імперії. Першим, хто цим перейнявся, був М. М. Муравйов-Амурський, сибірський губернатор прекрасно розумів ситуацію на місцях у його користуванні та як проблематично буде обороняти цей регіон, він звернув увагу на американські колонії імперії й зауважував помилковість спроб раніше закріпитися в Каліфорнії: "заняті Каліфорнії, тоді вільної та майже ніким не володіючої, повідомляючи водночас про свої побоювання, що скоро область ця зробиться здобиччю Американських Сполучених Штатів..." [24.c92].

Муравйов усвідомлював, що становище, яке склалося, посприяє й ослабленню РАК, дотаційна компанія відводила кошти, якими губернатор сам хотів скористатися, і запропонував, щоб землі Аляски не потрапили до рук британців, запропонувати їх Об'єднаним штатам, аргументуючи це тим, що землі й так потраплять до американців іншим шляхом - "... нам не можна не мати на увазі, що рано чи пізно доведеться їм (США) поступитися північноамериканськими володіннями нашими"[23.c92], і що натомість можна буде передчасно продати ці землі для поліпшення взаємин. Уряд поставився до пропозиції губернатора, двояко схваливши ідеї про зміцнення далекого сходу, але ще не думаючи віддавати заокеанські колонії. [56.p91]. РАК насправді перебувала в критичній ситуації з початком війни, наявні збройні сили не були достатньо сильні для протистояння британсько-французькій армії, флот компанії не був пристосований для бойових зіткнень, і був справді великий шанс втратити землі колонії. У січні 1854 р. РАК

запросило дозвіл на переговори з британською Компанією Гудзон-бей і лише до березня Микола 1 дозволив провести переговори. [32с.45]. РАК зажадало від своїх суден ходити під іншими прапорами для забезпечення безпечної торгівлі з Сан-Франциско. Де-факто компанія вже встигла убезпечити свої володіння ще до вступу Великої Британії у війну, але проблема полягала в незнанні російської дипломатичної місії в США про ці домовленості.

МЗС Російської імперії, знаючи загальне негативне ставлення двох держав до амбіцій Великої Британії, відправило місію Бодіско до Вашингтона, пропонуючи американським морякам зайнятися каперством і можливістю торгівлі з американськими торговцями в період війни, надаючи їм торговельні дивіденди, а загалом основним завданням ставилося переконати в американському нейтралітеті [41.с462]. Але Бодіско помирає, не встигнувши закінчити справу, і його місце займає барон Едуард Стекль [41.р464][19.с241]. Можливі провокації були не дуже корисними для американської торгівлі, але й бездіяльним бути не можна було, і секретар Марсі, просуваючи тезу про нейтралітет, намагався лавірувати між дозволом каперства і про заборону каперства 1818 р. За підсумками ж Марсі дійшов компромісного рішення: було підписано конвенцію про морський нейтралітет, що дозволяла суднам з американським прапором торгувати з Російською імперією і постачати боєприпаси. [36.р138]. Барон не знав про існуючі домовленості між РАК і Гудзон-бей і робив, як він вважав, дії щодо поліпшення становища на західному узбережжі, що не входило в його обов'язки як російського посла. Стекль став налагоджувати зв'язки з Америко-російською торговою компанією та її главою Беверлі Сандерсом. Він переконував представника РАК П.С.Костромітінова продати все майно компанії американським колегам. У найкоротші терміни Костромітінов підписав продаж Аляски і майна РАК за 7 мільйонів 600 тисяч доларів, і документ було направлено до Петербурга і до секретаря Марслі. [19.с242] Додатково дана акція з боку Стекля мала на меті простежити реакцію американського уряду на пропозицію викупу Аляски. У США не були готові купувати Аляску, і договір було визнано недійсним. [Там само]

Російська імперія у бік Сполучених штатів, мала зашиті інтереси або провокаційні для загострення ситуації з британськими володіннями в Північній Америці. Каперська діяльність з боку нейтральних США була дуже ризикованою для становища Вашингтона, а так само переносила увагу Великої Британії від Росії до Америки. З цих причин уряд США обмежився лише захистом суден, що йшли до Росії.

Сполучені штати розуміли важливість Східної війни й усвідомлювали, що їхньої руки просить не тільки Росія, а й Британія хоче зіграти на антагонізмі держ.систем США і Російської імперії. Лорд Г. Дж.Пальмерстон розглядав можливості поповнення армії з добровольців, включно з навіть жителями США [30.c136][48.p309]. Новини про набір найманців у британську армію викликали неоднозначну новину в Сполучених штатах. Проти ініціативи відправити американців воювати на схід виступили жителі півдня, дотримуючись політики президента Пірса про проросійський нейтралітет. Тільки Нова Англія вирішила підтримати цю ініціативу Лондона, ця інформація ілюструє неоднозначне ставлення до Росії американських громадян.

У самих Сполучених штатах на початковому етапі Кримської війни не було чіткого погляду на конфлікт, газета Washington Union загалом висловлювала лояльне ставлення до Петербурга як до засобу для відволікання Великої Британії від західної політики. "Чи не доведеться в разі торжества двох держав у великому Східному питанні вирішувати інше питання - Західне..." - писало видання, доповнюючи тезу тим, що перемоги Миколи I не загрожують інтересам США, на противагу Союзникам, описуючи їхню діяльність, - "вони відкрито проголошують своєю великою метою встановити рівновагу сил... і в Америці", на противагу Harpens News висловлювало інші думки: "Англія - наш друг, коли йдеться про те, що б протистояти Росії. Росія представляє спосіб життя і правління, діаметрально протилежний нашому власному"[30.p101]. Державна верхівка Сполучених штатів була прихильником першої точки зору, адже можна було повторити досвід війни 1812-15 рр. і скористатися відволіканням Союзників на Росію, щоб просувати ідеї

про зайняття Куби [41.p78]. Перспективи анексії Куби і просування американських інтересів на західній півкулі не зачіпали територіальних інтересів Росії, а тільки вносили нові проблеми для альянсу західно-європейських імперій. Додатково добрі стосунки з Російською імперією створювали торговельні шляхи в центральну Азію і далекий схід в обхід британців.[39.p35]. Особистісний фактор американських діячів був спрямований на зближення з імперією Романових, яскравим прикладом буде посол Т.Сеймур, який зміг налагодити теплі взаємини з російськими елітами і намагався проводити русофільську політику у Вашингтоні. Намагався обіляти Миколу I в очах американської громадськості. Що для США було вкрай складно через багатьох біженців і учасників повстань, на які тиснув Микола I.

Секретар Марсі був прихильником на зближення з Росією в рамках анти-британського негласного союзу.

Економічна складова була спочатку вигідною для США, Союзники оголосили морську блокаду, не даючи російським торговцям закуповувати продукцію і спонсорувати армію, чим дали американцям більшу частку російського ринку. Упродовж 1854 р. торгівля з Америкою не сягала військового рівня і до 1855 р. ситуація дещо покращилася. Було дано добро на продаж військової продукції. Однак із самого початку почали виникати проблеми, американські торговці не могли вільно збувати продукцію в Чорному морі і часто продавали патрони, ядра тощо союзникам. Найвідомішим продавцем зброї для царської армії був С.Кольт, зброяр, прославлений своїм револьвером, його взаємини з царською адміністрацією були складними, оскільки постачання гвинтівок і револьверів були вкрай переривчастими, і його підозрювали в торгівлі з Союзниками [30.c.110]. Т.Сеймур у 1855 р. почав переговори про допомогу США в модернізації Російської імперії, він запевняв що: "...навряд чи можна сумніватися, що американці захочуть взяти участь у цих роботах". Стояло питання створення нових залізничних шляхів, американський підприємець Ніколас Перозіо за допомогою американського уряду створив на території Катеринославської губернії компанію, яка виробляла й постачала рейки для будівництва московської залізниці, і активно заманював на

роботи американських інженерів. [36.p139].

За перебігом Східної війни США вели активне стеження, відмічаючи різноманітні бойові зіткнення, але наголошуючи на обороні Російської імперії. Демонстрацією цього є ситуація з бомбардуванням Одеси, газета New York Daily Tribune пише про вимученість приводів союзників для бомбардування міста.[12]. Так само схожу думку висловлювали інші видання: "The Wall Street Journal" наполягали, що американські громадяни не знають всієї правди, оскільки читають британські газети. Одеса продовжила відігравати роль в американській участі у Кримській війні, консул Дж.Ралі допомагав влаштовувати американських хірургів у царську армію і підтримував з ними взаємозв'язки. І хоч дії американських лікарів у боях за Севастополь є найвідомішою участю американців у тій війні, та зазвичай демонструються як прояв хороших американсько-російських стосунків, такий підтекст був наявний і загалом характеризує нейтралітет США в тій війні. Федеральному уряду були відомі бажання Росії втягнути американців у війну, причому працювали на заманювання американських лікарів не тільки дипломатичний корпус, а й торговці РАК, які сприяли агітації на Західному узбережжі, приміром, лікарі Тролль і Макміллен працювали в штаті Орегон, де й почули агітацію вступити на службу цареві, через барона Стекля.[14]. Лікарі не тільки лікували поранених бійців, а й були джерелом інформації про бутність війни, ще до відправлення військової місії Маклеллона. Прикладом слугує лист доктора Терніпсіда: "Союзники обстрілювали бастіони і місто з подвоєною енергією протягом восьми днів, але я вважаю, що бастіонам було завдано незначної шкоди..." [36.p140]. Але інформація від американських добровольців була вкрай обмеженою, і не описувала всієї ситуації.

Кримська війна мала достатні масштаби для демонстрації нових тактик і технічного прогресу на війні, а положення про нейтралітет давало змогу США діяти, не боячись кризи з Союзниками.[39.p53]. До комісії входили: майори Р. Делафілд і А. Мордекай, і капітан Макклеллан. 19 червня місія прибула до Петербургу для дозволу на вивчення фортифікації Кронштадта і відправки в

обложений Севастополь. Члени місії висловлювали підтримку уряду Миколи I, [52.p.62] показова лояльність до царського уряду мала сприяти дозволу відвідати Севастополь. Американці потрапили до Севастополя вже після взяття міста союзними військами, стан міста і фортифікаційні споруди справили глибокий вплив на членів комісії, підсумки облоги продемонстрували масштаб, якого не могла дати війна з Мексикою. "Дай Боже, щоб жодне з наших міст не зазнало такого розорення, як Севастополь" - писав Макклеллон. Вплив Кримської війни на американську військову думку, взявши за основу козачі полки, Макклеллон створював способи боротьби з індіанцями, а також польові укріплення Севастополя стали основою польової оборони, яку перевірили під час війни Півночі і Півдня, а прикладом слугує система оборони міста Віксбург [52.p.63].

Східна війна добігла кінця, і на Паризькій конференції було підписано трактат про мир. Обмеження, накладені на Російську імперію, цікавили Вашингтон, тому що торгівля на європейському аграрному ринку і допомога в початковій індустріалізації Росії були вигідні для поліпшення внутрішньої політики США. Закінчення війни знову звільняло коаліцію, що сильно турбувало Вашингтон, оскільки зовнішні обмежувачі загострювали кризу всередині. Е.Стебль повідомляв Несельроде: "Ця новина загалом не була зустрінута із задоволенням. Американський уряд дивиться з деяким жалем на закінчення боротьби..." [36.140]. Сенатори боялися, що зараз Велика Британія обрушить усю силу коаліції на США, це збігалось з настроями лорда Пальмерстона, який висловлював антиамериканські настрої. Кримська війна мала масштаби, які сильно послабили Британію і конфлікт було вирішено.

2.3. США на Далекому Сході. У середині 50-х рр. Сполучені штати намагалися стежити за експансіями європейських держав у далекосхідному регіоні і в міру можливого намагалися самі промацувати можливість просування своїх інтересів. Торгівля на Тихому океані цікавила як Росію, так і США, що викликала активну торговельну боротьбу в регіоні. Політика Тихоокеанських відносин була

дещо іншою, ніж офіційна політика держав одна до одної. Торгові договори з РАК і підписаний 1832 р. були лише початковим етапом суперництва і дружби на Тихому океані. Беручи до розгляду експедицію М.Перрі, вона ілюструє прояв і наростання торговельно-політичної конкуренції, бо місія Перрі за збігом обставин збіглася з місією Путятіна до тієї ж Японії. М.Перрі демонстрував контраст із державною політикою Вашингтона, у своїх ідеях він був прихильником швидкого конфлікту з Росією і вважав за потрібне обмежити вплив імперії в Азії. Він писав: "Антагоністи свободи й абсолютизму повинні нарешті зустрітися, і тоді відбудеться та могутня битва, на яку світ дивитиметься із затаєним інтересом; адже від її результату залежатиме свобода або рабство світу, - деспотизм або розумна свобода мають стати долею цивілізованої людини." [Paper by Commodore M. C. Perry]. І до 1858 р. Сполучені штати і Росія намагалися лавірувати між інтересами європейських монархів, до початку Другої опіумної війни, коли посилення Великої Британії саме штовхнуло американців у бік Росії.

1858 р. став важливим для російсько-американських відносинах, Цінська імперія віддає Російській імперії амурський регіон, що в перспективі хороших відносин давало США додаткові дороги в Китай. За підсумками до 50-х років на далекому сході було відкрито сім торгових домів, що забезпечували зв'язки з Сан-Франциско і робило більш стійким становище американців. Т.Семур бачив, і описував перспективи цього вектора відносин: "(торгівля може) стати найкращим способом почати торгівлю між Росією і Америкою." (Сеймр-Колінзу.1860. National Archives, Washington.) Сполучені штати не видавалися російській монархії в перспективі великим конкурентом у регіоні, а оскільки США надали допомогу в період Кримської війни і загалом демонстрували лояльність Петербургу. США були цілком задоволені взаємодіями на Амурі, оскільки це давало змогу обходити флот Великої Британії, порівняно з яким торговельний флот Росії на Далекому Сході був не конкурентоспроможним [57.p.89].

Губернатор М. Муравйов-Амурський за згодою монарха давав американцям початкові можливості для свого проникнення в східну Азію, а так само наявність

американських громадян забезпечувала безпеку на випадок війни. Експансія Росії давала американцям більше переваг для розвитку впливу і торгівлі в Далекосхідному регіоні, і багато державних діячів цілком позитивно оцінювали плани Петербурга на подальший колоніальний наступ у басейні Амура. Томас Сеймур вбачав у Далекому сході можливості продовжувати поліпшення відносин, що були налагоджені в період Кримської війни. Т.Сеймур оцінював: "...я цілком упевнений, ...що Росія бажає, щоб Амур був відкритий для торгівлі зі Сполученими Штатами,... закласти основу майбутньої вигідної торгівлі між двома країнами шляхом обміну товарами через Тихий океан." ... [57.p.91]. Ситуація не була настільки оптимістичною, як це хотілося бачити Сеймуру, Муравйов був противником великих монополій, і не хотів, щоб американські підприємці одержували надто великі переваги на нових територіях, і обмежував американський бізнес.

Серед американців не всі однаково сприйняли експансію в Приамур'я, посол США в Китаї Гамфрі Маршал бачив у цьому упущення можливостей для США, що інтервенція Росії в Маньчжурію та північний Китай створює проблеми для колоніальних інтересів самих США: "Я вважаю, що Сполучені Штати повинні піти практично на будь-які жертви, щоб утримати Росію від розширення її тихоокеанських кордонів і не допустити її прямого втручання у внутрішні справи Китаю", - писав Маршал у Вашингтон [36.p93]. Вільям Рід, який змінив його, був більш схильний до поглядів Сеймура, але з активним просуванням американських інтересів. У роботі Дональда Венгера "Російсько-американські відносини в Північно-східній Азії" висувається теза про важливість американського нейтралітету в період Другої опіумної війни і вирішення питання російсько-китайського кордону, загалом із цим можна погодитися з причин зацікавленості американців у торгових преференціях, які можна було отримати. Але цей фактор не був вирішальним, а тільки демонстрував визнання і схвалення експансії Росії в Приамур'ї. Саме зовнішньополітичні та поствоєнні відносини демонстрували важливі зближення перед початком війни, що пояснює підтримку Петербургом

саме Північ, хоча Південь у плані загального більш консервативного напрямку політики, та схожу на поміщицькі землі систему плантацій мали б змусити Олександра виступити на боці Півдня. [27.с35]

Розділ 3

АМЕРИКАНО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. 60-ті роки та початок війни. Сполучені штати перебували на шляху свого становлення і збагачення в пер. пол. 19 століття. Причиною різкого збагачення плантаторів стала, як не дивно, Кримська війна, і витісненням Російської імперії з ринків Європи, основним продуктом була бавовна, якої дуже сильно потребувала Британська і Французька промисловість. Вкрай цікава ідея була в книзі Б.Ріда, що до Кримської війни Північ лобювала закупівлю аграрної продукції в Російській імперії, щоб обмежити аграрне домінування південних штатів. [32.p70] Уряд Сполучених Штатів, що в прийдешній війні утворяться в сіверян-уніоністів, до початку самої війни налагоджували відносини з Російською імперією. В американському суспільстві образ імперії був не дуже світлим і прямо позначався деспотією, якою і був, що демонструє одна із заяв Лінкольна під час великих дебатів 1858 р.: "...я вважатиму за краще виїхати в якусь країну, де не вдають волелюбних - у Росію наприклад"[31.c102]. Зовнішньополітичні інтереси для державності Сполучених Штатів були набагато важливішими, і в перспективі конфлікту з іншими європейськими державами мати Росію як важіль стримування було вкрай необхідним[40.p.75].

Під час кровоточивого Канзасу російські делегати активно спостерігали, як єдність союзу перебувають у кризовому стані. Стекль писав Горчакову, де наголошував на всій складності ситуації: "(США перебуває) в середині кризи, результати якої ніхто не може передбачити. Вона ...може мати і серйозні наслідки".[27.c.34] Позиція Російської імперії в цьому конфлікті справді була неочевидною для учасників подій, Стекль в одному з листів до Горчакова, уже 14 квітня, у період, коли стало відоме бомбардування порту Самтер, описував ситуацію в Британського посла, де постало питання про визнання Конфедерації: "Росія може цілком дозволити собі зачекати, доки Англія і Франція діятимуть..."

Росія тоді зможе також визнати Південь, не викликаючи невдоволення Півночі". [27.c33]. Сам Стекль не міг дати стверджувальну відповідь на позиції російського уряду і складалося враження, що імперія підтримає Південь з таких причин: 1) Імператорський апарат був у край далекий від демократичного правління США, і той самий Стекль неодноразово писав Горчакову, що саме демократичні інститути привели державу до громадянської війни. 2) Ментальна близькість і схожість поміщиків і плантаторів, останні мали дуже аристократичну поведінку, і підтвердженням цього буде американський дипломат у Росії Касіус Клей. Він народився і виріс на Півдні в сім'ї плантаторів і здобув освіту, схожу на аристократичну, як зазначають, це був додатковий фактор зближення з петербурзькою верхівкою.[40.p.78][24.c.62].

Причини підтримки Півночі були вагомішими за солідарність з Півднем та ідеологічний антагонізм з демократією. Міждержавні інтереси та довга співпраця з Вашингтонським урядом, що підтримав Російську імперію в період Кримської війни, пропонуючи продукцію своїх індустрій, мала реставраційний ефект на інфраструктуру в постраждалих регіонах. [36.p.136] Економічно Конфедерація не могла нічого запропонувати царській Росії, аграрна економіка робила їхній товарообмін не вигідним, особливо якщо брати до уваги слаборозвинену текстильну промисловість Росії та не спроможність провести шантаж бавовною (як КША робило це з Англією та Францією). Власне підтримка Півдня порушувала основи російсько-американських відносин як контрбританського негласного союзу. Ослаблення Союзу і розпад на дві різноспрямовані держави робило слабким і позиції в Російській Америці, створюючи уряд, корисний насамперед для англо-французького об'єднання, що наразі були противниками Олександра II на міжнародній арені. Підтримка Півночі була куди більш правильною з точки зору зміцнення своїх позицій у Північній Америці. Підтримка Півдня створювала конфлікт зі Сполученими штатами, повністю позбавляючи доступу до промисловості США, і масштабні реформи Олександра II, що почали міняти імперію (якщо дивитися в рамках російсько-американських відносин), створюючи

вигляд ліберальної монархії, налаштовували американські еліти та громадськість на більш позитивну реакцію. Як можна бачити, вибір півночі був більш логічним у цих рамках, що диктувала ситуація.

Самі Сполучені штати ще до війни намагалися забезпечити своє зовнішньополітичне становище, будучи найголовнішим конкурентом Великої Британії в західній півкулі. За президентства Б'юкенена починалися спроби налагодити відносини далі за просту торгівлю на далекому сході, у 186 посланник у Росії Пікенс намагався просувати питання про антибританський союз, що забезпечило б становище двох держав "з тим, щоб через Росію організувати сильний союз балтійських держав проти могутності Англії". (Костянтин Джордж.с.6). У період же адміністрації Лінкольна зовнішньополітичний курс був трохи змінений на більш актуальний для США антирабовласницький порядок денний, (хоча всі європейські держави розуміли, що скасування рабства було лише приводом) яскравою ілюстрацією про тезу антирабської політики Лінкольна буде призначення до Великої Британії Чарльза Адамса, що був відомий як яскравий супротивник рабства, а до Росії було відправлено Касіуса Клея. Лінкольн спеціально обрав Клея для місії в Росію саме Клея з причин яскравого русофільства Касіуса, що буде неодноразово продемонстровано в діях посла. У Петербурзі К.Клея справив позитивне враження на урядову верхівку імперії, сам він вважав своєю місією максимально сильне державне зближення на тлі спільного конфлікту з Британією, і з спонукати Олександра II на шлях індустріалізації. "Англія була для нас найлютішим ворогом у світі, і я шукав способи зашкодити їй якомога більше... Я привіз сюди роботи філадельфійця Г.Ч. Кері і подарував їх міністерству закордонних справ, а також самому імператору." - писав у мемуарах К.Клей,[42.с6] ці зрушення збіглися з початком реформ Олександра II, що зміцнило віру дипломата в ліберальну спрямованість імператора.

Дружні відносини між країнами були вкрай вигідні в даній ситуації, падіння Форту Самтер і битва при Булл-Рані дуже сильно похитнули позиції Вашингтона. На противагу секретар Сьюард через Клея хотів діяти на Петербург, щоб створити

лояльну силу. Сьюард в рамках громадянської війни і російсько-американських відносин, ще до війни його вважали адептом сецесії, що було протилежним істинним позиціям секретаря, і занепокоївши долею Союзу хотів дізнатися позицію Олександра II і місія Аплетона і місія Клея повинні були зміцнити взаємні інтереси. [27.c.38] [40.p.5] Сьюард усвідомлював, що в конфлікті з Великою Британією і Францією перебуває не стільки США, скільки Російська імперія, яка веде активну діяльність у центральній Азії та на Далекому Сході, втручаючись в інтереси своїх конкурентів, а також у 60-х рр. почав проявлятися польський національний рух .

Найсильніше зближення було видно на спільних рисах емансипації двох правителів. Лінкольн був відомим противником рабства з усіх боків, як моральних так і економічних, і коли в період передвоєнної кризи доходить новина про звільнення кріпаків, було вирішено будувати ідеологію зближення навколо цього звершення. Звільнення кріпаків та емансипаційні позиції Лінкольна були дуже важливими для розвитку російсько-американських відносин у дипломатичному полі. Сьюард через Клея доносив схожість цих рішень, що емансипація та індустріалізація були спільними рисами, через які Союз і Росія демонстрували свою схожість: "Запевніть Його Імператорську Величність, що Президент і народ Сполучених Штатів... спостерігали за великими та гуманними зусиллями, яких він зовсім нещодавно вдався до матеріального та морального поліпшення своєї імперії шляхом розширення телеграфів та залізниць, а також усунення інвалідності рабства" [9.p309]. У 1863 після Прокламації про звільнення рабів, знову піднімуть тему про свободу кріпаків, (поняття раб і кріпак були в США тотожними). Реформа і Прокламація мали багато спільних рис, що робило сенс використання цього в пропагандистських матеріалах. Причини даних реформ були, водночас схожими і ні. Звільнення кріпаків ставило завдання розв'язати питання залежності селян від поміщика та економічно підштовхнути селян самим обробляти землі, а надлишок мешканців перекочував би до міст. Емансипація рабів теж ставила перед собою економічне і найголовніше стратегічне завдання, підірвати плантаторську економіку півдня і розширити армію півночі за рахунок чорношкірого населення і

рабів-втікачів. Хоч цілі і завдання реформ були різними, але звільнення колосальної кількості підневільного населення створювало правителям образ передових емансипаторів. Звільнення кріпаків ставило завдання вирішити питання залежності селян від поміщика та економічно підштовхнути селян самим обробляти землі, а надлишок жителів перекочував би міста. Емансипація рабів теж ставила перед собою економічне і найголовніше стратегічне завдання, підірвати плантаторську економіку півдня і розширити армію півночі за рахунок чорношкірого населення і рабів-втікачів. Хоч цілі і завдання реформ були різними, але звільнення колосальної кількості підневільного населення створювало правителям образ передових емансипаторів.

Біженці були важливою частиною поповнень армії, що спричинило реакцію європейських імперій. Одним із відомих військових формувань, які склалися з мігрантів, був 58-ньюйорський полк, що носив ім'я Польського легіону (хоча поляків була меншість.) Командир полку В. Кшишановський був прихильником республіканців та Лінкольна зокрема і поділяв його волелюбні ідеї, сподіваючись, що в майбутньому США допоможуть Польщі з її визвольним рухом. [33.p.175] Уряд Лінкольна потрапив у пастку, він розумів, що польські добровольці та переселенці плекають надії на США як на силу, що в майбутньому допоможе повернути їм державність. Проблему вирішили поляки з Півдня, що стали записуватися до армії Конфедерації дійшовши до 1000 бійців, і вести інформаційну пропаганду допомоги повстання, як у США так і в Росії, що в період польської кризи в самій імперії зайвий раз продемонстрували правильність підтримки півночі [33.p.101]. Лінкольн же тримав свій легіон на лінії фронту, подалі від очей царських емісарів, що лише відтермінувало загострення польської кризи та її реакцію на відносини між державами.

3.2. Політична русофілія Лінкольна. Зовнішньополітична ситуація навколо Сполучених штатів була вкрай напружена, Вашингтон розумів, що головним супротивником, який захоче скористатися кризою, була Велика Британія, і саме

прем'єр-міністр Пальмерстон вважався головним адептом незалежності Конфедерації. І на початку Російська та Французька імперії були, на противагу Британії, прихильниками єдиного Союзу, "Одним словом, смію сказати, що французький і російський імператори дружньо ставляться до нашого Союзу", - писав Клей Сьюарду. [9.p302] Загальновідомою міждержавною кризою стала Справа "Трента", коли ВМС Сполучених Штатів обшукали британське судно "Трент", де було знайдено емісарів конфедератів Джона Слайдена та Джеймса.М.Мейсона. [18.p193] Боязнь інтервенції спричиняла відповідну реакцію уряду Сьюард давав настанови в разі глухого кута переговорів погрожувати військовими діями, той самий Клей думав за допомогою російського імператора почати на територіях британської корони, намовивши канадських сепаратистів, і проспонсорувати ірландців. [9.p444] .Уряд Росії вичікував, чим скінчиться Справа "Трента", оскільки перспективи нової війни з тією самою Британією були великі, було потрібне спостереження за новою кризою. Дочекавшись послаблення ситуації навколо Справи "Трента", князь Горчаков відправив депешу С'юарду, в якій радо вітав американців із мирним розв'язанням конфлікту: "американська нація представила докази політичної чесності, ... заради спокою в світі, прогресу цивілізації та благополуччя людства"[24.c.117]. А.Лінкольн розумів важливість цих відносин, і їхній перспективний подальший розвиток, США було важливо роздобути лояльність у самій Європі, що в разі погіршення ситуації могла стати "рятувальною палицею", яка відволікла б увагу, зважаючи на ту ситуацію, тільки Російська імперія могла відволікти на себе сили англо-французької сторони (і таким приводом міг стати польський визвольний рух).

Зближення між Сполученими штатами та Російською імперією було одним із зовнішньополітичних курсів Лінкольна. Внутрішня американська публіка ще добре знала майже антагоністичні внутрішні системи держав і добре уявляла собі царську деспотію, яка для американців не відрізнялася від плантаторів Півдня. Розуміючи важливість європейського негласного союзника, Лінкольн вирішив почати негласну політику русофільства, дана політика була дуже важлива в

перспективі подальших відносин. Преса з 1862 р. стала закривати очі на різні ексцеси, які створювала Росія, як у випадку з польським рухом, преса замовчувала або виправдовувала дії царської армії [56.p93], багато видань, таких як New York Herald, Harper's Weekly і т.д., займалися пропагандою ліберального образу Олександра II і його реформ. Знову повертаючись до тематики реформ, було зроблено наголос на емансипаційну схожість двох правителів. Тенденція була помічена ще з початку громадянської війни, газета "The Friend" писала: "Нинішньому поколінню випала висока честь побачити те, чого марно прагнуло багато шляхетних людей минулих століть,... - початок повного скасування людського рабства. У той час як у Новому Світі найпорочніша форма рабства,... була несподівано вражена доценту шаленими планами людей,... точкою нової ери цивілізації, монарх Європи (Олександр II) швидко очищає Старий Світ від останніх залишків м'якшого виду мимовільного рабства". [40.p.78]. Особливу роль було виставлено для дипломатів. Секретар американської місії в Петербурзі Баярд Тейлор впродовж 1862 року кілька місяців заміняв постать Клея, що кинувся назад взяти участь у війні. Лінкольн вирішив скористатися тим, що саме яскравий літератор побував у Петербурзі, і по поверненню через Б. Тейлора поширити на громадян досвід секретаря, щоб ще більше зміцнити віру мас у ліберальному шляху Олександра 2. І хоч у радянській історіографії роль Тейлора як дипломата оцінювали посередньо [27.c.174], але його роль полягала в іншому - у збиранні матеріалу для американської громадськості. Президент писав Тейлору: "Думаю, що одна-дві лекції на тему "Кріпаки, кріпацтво і звільнення рабів у Росії" будуть цікавими і корисними." [31.c418] Лекційний матеріал, преса працювали на створення зручного для американця образу Російської імперії, що не створювало б проблем, якби російські сили зважилися висадитися. Політика русофільії Лінкольна полягала в контролі преси, поширенні думки про лібералізм царя і проведених реформ, і закриття очей на різні порушення росіянами, що буде продемонстровано на прикладі ескадри Лісовського.

На момент усього 1862 року громадянська війна протікала зі змінним успіхом

для всіх сторін. Міцне становище півдня давало можливості силам, лояльним до конфедератів, в особі Великої Британії та Франції шукати можливості допомоги сепаратистам. Росія діяла антагоністично інтересам Британо-французького союзу, потримала позиції Півночі, не даючи можливості союзникам переключитися на США. Російський уряд 17 жовтня відправив повідомлення про підтримку Сполучених Штатів як сильної і монолітної держави. А пізніше Олександр II через Горчакова повідомив Б. Тейлору: "тільки Росія від самого початку підтримувала і буде підтримувати вас... Ми бажаємо насамперед збереження Американського союзу як єдиної "неподільної нації". Росії будуть зроблені пропозиції приєднатися до будь-якого плану втручання. Вона відхилить будь-яке запрошення такого роду". [40.p81].

3.3. Польське повстання і Царський флот в Америці. 1863 р. став особливим як для війни, так і для російсько-американських стосунків, тому що цього року вирішувалися долі різних протистоянь, як в Америці, так і Січневого повстання, що спалахнуло в Польщі. Польська криза нагніталася з початку 60-х рр. і викликала неоднозначну реакцію у світовій зовнішньополітичній ситуації. Уже 22 січня почалися перші бойові зіткнення, що активно набирали обертів і досягло апогею вже до березня. Тимчасовий уряд дуже сподівався на допомогу ззовні, виходячи загалом з того становища, в якому перебувала Російська імперія. [27.c.235].

Через повстання можна було вдало тиснути на Російську імперію, змусивши її поблажливіше ставитися до Конфедератів, що позбавило б Вашингтон підтримки Російської імперії [24.c217], і якщо розглядати дипломатію Англії і Франції в рамках Російсько-Американських відносинах, то, втративши підтримку з боку Олександра II, уряд Лінкольна, який залишався б без підтримки великого європейського гравця, міг би зіштовхнутися на практиці з втручанням інтервенції, як це вже відбувалося паралельно в Мексиці. Втручання Великої Британії та Франції не тільки порушувало Доктрину Монро, а й створювало б лояльну до

перерахованих вище імперій державу. І особливо англійська дипломатія стала активно працювати на підтримку польського повстання. Уряд Пальмерстона шукав нові способи посприяти усуненню конкуренції з боку Сполучених Штатів у західній півкулі та Російській імперії на сході (Велика гра за схід набирала обертів, згадуючи посередництво Олександра II під час Другої Опіумної війни). Франція була зацікавлена в польському повстанні, континентальна війна могла відволікти громадськість від сумнівної компанії в Мексиці, що руйнувала переможний образ Наполеона III, а також потрібно було знову поліпшити взаємини зі Сполученими Штатами.

Французька місія намагалася прощтовхнути Вашингтону ідеї про підтримку польського повстання, і вже 23 лютого Вільям Дейтон повідомив про польське повстання і те, що польські повстанці можуть перетягнути на себе увагу Великої Британії та Франції, і закінчуючи спробою виставити Наполеона III у кращому світлі через його загалом довірчі стосунки з царем [9.p431]. Але варто зазначити, що пропозиції про будь-яку участь навколо польської кризи Стюард тримав мовчання і був відвернутий на інші справи, і багато в чому це переросло в поняття ототожнення Конфедератів і польських повстанців у певній частині уряду. [56.p3]. І додатково ототожнення з польським повстанням проводили Конфедерати, тому що їхня зовнішня пропаганда була спрямована на Британію і Францію на протипаганді Союзу [56.p.7] Загалом це вкрай м'яка спроба поліпшити образ Наполеона 3, адже була надія, що, спираючись на досвід польських повстань і загалом лояльне ставлення США до прогресивних визвольних сил у Європі, можна буде перетягнути Сполучені Штати до свого негласного табору або ввести суперечність у російсько-американські відносини.

24 квітня Сьюард відправив депешу Дейтону: "Президент з великим інтересом сприйняв виклад... щодо повстання в Польщі. Нам здається, що російський імператор прийняв політику добродійної реформи внутрішнього управління. Його відома проникливість і добрі звичаї вселяють надію, що Польщі не буде відмовлено в справедливій частці імперської уваги." [9.p.183] Додатково

С'юард зазначав, що сподівається на ліберальний підхід Олександра 2 до повсталих, а також зазначає, що США не будуть втручатися в Європейські конфлікти, паралельно демонструючи лукавство Наполеона III. Лінкольн дуже лояльно ставився до польського національного руху, але стратегічні та геополітичні цілі США були важливішими на цей момент, а також у ньому жевріла надія на Олександра II, згадуючи кріпосне право і загалом політику популяризації російської імперії серед громадян, лібералізм імператора. Лінкольн вважав, що з повсталими обійдуться м'яко, що так само підкріплювали промови царя. Противники Лінкольна за кордоном вирішили скористатися такою лояльністю, і били по лідеру Союзу, ототожнюючи придушення польського повстання та боротьбу КША, демонструючи їх як явище одного порядку. У Петербурзі виявлення США щодо цього конфлікту зустріли дуже позитивно, тому що це була стратегічна підтримка, яка зміцнювала союз. Клей справді виконав хорошу дипломатичну роботу і отримував радісний прийом у Горчакова і Олександра II. Горчаков прокоментував Клею позицію Лінкольна: "(що) федеральний уряд подає цим приклад справедливості - політичної чесності, від якого може тільки зрости повага, яку наш найясніший монарх відчуває до американського народу" [40.p79]. Клею справді можна віддати належне в плані поширенні русофільських настроїв, навіть чинив певний вплив на С'юарда, і той навіть заявив: "наші інтереси і мої симпатії на боці Росії - ліберальної Росії проти реакційної, католицької та деспотичної Польщі!" [56.p6]. Що викликало обурення з боку поляків, які проживають у США.

У США суспільство не мало чітких понять про повстання, якісь уривки інформації проникали, але особливого фону воно не робило (знову ж таки згадуємо політику демонстрації ліберальних реформ Олександра II і його визвольний характер). У пресі про повстання заговорили у квітні 1863 р., і здебільшого спираючись на Британську та Французьку пресу. Можна згадати статтю Мартіна Кауфмана - "1863. Польща, Росія і США", де автор стверджував, що американці, читаючи англійську пресу й абсолютно довіряючи їй у питанні демонстрації подій

у Польщі, але тут же забувають про характер європейської преси останніх кількох років, яка будувалася на образах підтримки Півдня та очорненої Лінкольна. І стверджувати, що вони тут же повірять тій же пресі тих країн, що чітко стоять на позиціях примирення з Півднем, адже вектор преси змінився, буде наївно. Але все-таки роботи відображають інший бік дійсності, демонструючи погляди польських переселенців. Польські переселенці проводили різні заходи.[13.15.03.1863]. Але обставини склалися інакше, було зібрано шістнадцять тисяч доларів для підтримки повстання, але далі комітети не пішли, розуміючи, що в нинішньому становищі (як у США, так і в міжнародному) у них мало можливостей змінити ситуацію[47.p7]. Офіційна преса вторила русофільському курсу Лінкольна, адже на момент першої половини 1863 р. поки не стався перелом, і підсумки війни були покищо туманні, Вашингтон не наважувався виступати проти Олександра II у війську польському. Прихильність Лінкольна до лібералізму, що демонстрував Петербург, схилила ситуацію на підтримку царського уряду, залишивши повсталих поляків на подальші обставини.

Громадянська війна в США перейшла в нову фазу після Геттісберської битви, у війську польському повстанці не змогли перевести повстання на новий масштаб, і Великобританії та Франції розуміли, що упускають момент для втручання в будь-який із цих конфліктів. [24.c223]. У самому Петербурзі припускали можливість війни і почали вирішувати одну з головних проблем Кримської війни - блокада флотів. Олександр II, Горчаков і керуючий морським Міністерством Н. К. Краббе ухвалили рішення про роль флоту в новій війні, і що його потрібно вивести в місця, де він зможе надавати активну військову роль, єдиним місцем виявилася акваторія Сполучених Штатів [26.c110]. Позиція Лінкольна в період початку Польського повстання 1863 р. дала зрозуміти Петербургу, що мають надійного союзника, і природним стало наступне положення царського флоту. Відправлення військової ескадри до берегів США було вкрай багатофункціональним рішенням: 1) Флот не був замкнений у закритому Балтійському і Чорному морі, 2) Опинившись у портах США, флот на ділі демонстрував підтримку Союзу, тим самим Олександр

демонстрував Лінкольну готовність допомогти у війні (хоча обидва правителі прекрасно усвідомлювали, що флот був лише ілюстрацією допомоги), 3) Царський флот став захистом від каперів Півдня, і від можливих конфузів з боку закордонних союзників КША, які могли надати допомогу, якщо судно Конфедератів наважиться прийти в порти Півночі. США розглядала прихід царського флоту позитивно, оскільки з погляду зовнішньої політики, цей хід слугував додатковим символом визнання сили США, і зайвий раз доводив прихильність саме до Північників.

Сполучені Штати знали про відносно швидке прибуття царського флоту, бо майже одразу ж після ухвалення рішення про відправку ескадр, Стекло доповіли про царське рішення, і він був відповідальним за донесення цієї інформації до президента Лінкольна.[43.p.806]. Реакцію уряду Лінкольна можна назвати навіть негласним запрошенням царських ескадр, адже після поразки під Геттісбергом і перелому ситуації на внутрішньому фронті потрібен був прояв і зовнішньої підтримки, щоб не дати недоброзичливцям Лінкольна із зовні надати підтримку конфедерації. На початку вересня дві ескадри попрямували до берегів США: атлантична під керівництвом адмірала С.С. Лесовського і тихоокеанська під командуванням А.А. Попова. Обидва флоти вкрай поспішали потрапити в Американські порти, розуміючи всю напруженість світової ситуації. Ще 15 вересня адмірал Попов попереджав команди про можливе боєзіткнення, а Лесовський був готовий у непередбачуваній ситуації прориватися з боями. 29 вересня флот С. Лесовського прибув до Нью-Йорка. 1 жовтня в Сан-Франциско прибув адмірал А. Попов.

Прихід царського флоту до берегів Сполучених штатів створив вкрай гарний і зміцнювальний ефект на російсько-американські відносини, флот справив велике враження як на американську громадськість. Такий жест царського уряду породив масові чутки про те, що Російська імперія готова вступити у війну на боці Півночі, що флот долучиться до блокади Півдня, доходячи до того, що царська армія зараз разом із Північчю почне марш на Річмонд. США тривалий час роздмухували прибуття флоту як рішучий крок до створення союзу, щоб зміцнити і забезпечити

зменшення впливу Франції, подібні ідеї прощтовхувала преса, щоб перевірити реакцію царського уряду на цю ідею. Росія не була такою категоричною щодо офіційного союзу. 23 вересня Горчаков заявляв про не намір імператора підписувати чіткий договір про союз і якимось далі розвивати взаємини далі нинішнього статусу: "Клей не робив жодних пропозицій про союзний договір. Ми б відхилили його... Договір існує де-факто через збіг наших інтересів"[27.c280]. Таку позицію підкріплюють накази адміралам про нейтралітет і максимальну віддаленість від усіляких конфліктів, таку відповідь отримав О. Попов, коли заявив про готовність флоту, в разі нападу корсарів, вступити в бій. Це свідчить про не намір царського уряду втягувати себе у внутрішній конфлікт. На той час стало зрозуміло, що перемога США лише питання часу. А союз зі США міг бути сформований уже після війни, зважаючи на загалом сумлінні взаємини.

У період присутності ескадр американська преса розділилася в думках. Видання "New-York Daily Tribune" від самого початку стояли на республіканських позиціях, і до кінця перебування царського флоту відзначали доброзичливі стосунки між нью-йоркцями і моряками, оцінюючи виключно з позитивного боку. Натомість "New York Herald" з листопада змінила посил. Починаючи з новин про те, що добре було б, щоб флот пішов, уже до виборів 1864 р. газета повністю змінила наратив до союзу з Наполеоном 3, і той, побачивши посил США, закінчить свою Мексиканську компанію, а КША, втративши підтримку, піде в Мексику. [13.24.11.1863]. Поворот був викликаний опозиційним характером видання, і вони дотримувалися курсу Лінкольна, доки не була сформована опозиція зі своїм кандидатом, а обравши свого представника, газета стала бити по слабких місцях зовнішньополітичного курсу Лінкольна. Ескадра Лесовського прибувши до Нью-Йорка зустріла вкрай привітно, особливістю Лесовської ескадри була чітка політична спрямованість. 11 жовтня відбувся масовий банкет на честь моряків і адмірала, основними спонсорами були республіканці та лояльні Лінкольну демократи, а також промисловці, які хотіли скористатися реформами, що відбувалися в Російській імперії, та пролобіювати свої економічні інтереси.

[27.c296] Мабуть, найяскравішим проявом політичного боку було прибуття кораблів до формату Александрія, який був розташований біля Вашингтона. Стебль вирішив використати інформаційну спроможність ескадри максимально позитивно для російсько-американських стосунків, майже з самого прибуття флоту він прощтовхував ідею про відвідування кораблів Лінкольном. Отримавши позитивний відгук від Лесовського, флотилія за мірками можливого зайшла в річку Потомак, де на борт піднялася перша леді (сам президент був хворий), і секретар С'юард, де останній виступив із промовою, що відзначала славу співдружності. Сьюард усвідомлював усю вигідність цієї співдружності, 13 він пише Байярду Тейлору: "Щодо Росії ситуація проста. Вона... користується нашою дружбою, а не будь-якою іншою європейською державою, просто тому, що вона завжди бажає нам добра..."[31.c410]. І хоча може скластися враження взаємної поваги і прийняття ескадри Лесовського як славних героїв, але це було далеко не так. Здебільшого позитивне ставлення до моряків було спричинене винятково русофільською пропагандою Лінкольна, і заборонаю пресі на яскраво анти-царські висловлювання. Саме флот Лесовського сильно позначив себе як порушників спокою на вулицях. Моряки любили випити і часто влаштовували пиятики на вулицях міста, поліція ж якийсь час намагалася діяти на моряків, але суд їхніх відпусток не бажаючи створювати небажаний інцидент як для міжнародної політики, так і порушувати загальний характер внутрішніх новин. [31.c418].

Адмірал Попов, перебуваючи в Сан-Франциско, перебував в інших умовах, і, як не парадоксально, саме флот Попова був найбільш боєздатною і лояльною США флотилією на Тихому океані. [42.p.806]. Великою загрозою були каперські судна конфедератів, що довгий час були проблемою для північного судноплавства. До кінця 1864 року було потоплено і розграбовано понад тисячу суден, а вантажоперевезення скоротилися з 2,5 до 15 млн. тонн (Патрік Лаунц.) Південні корсари мали всі можливі засоби для існування від європейських імперій, кораблі "Алабама", "Самтер", "Вірджинія" були англійського виробництва і були під захистом у портах, де розташовувалися сили не лояльного для США флоту. І

найбільшою проблемою для сіверян була майже повна відсутність військово-морських сил для відбиття нальоту в Тихому океані, Західне узбережжя було майже голим [27.с302]. Адмірал А.Попов був украй войовничий, і видав указ, що бере під захист Сан-Франциско і готовий зустріти каперів.[24.с233][27.с302]. Сама наявність флоту інших держав забезпечувала безпеку порту, оскільки атака могла дійсно змусити царську армію вступити у війну на боці Півночі. Наказ дуже сильно зміцнив позиції царського флоту, оскільки забезпечував безпеку від нальоту. Щоправда, наказ викликав неоднозначну реакцію в дипломатичних колах, Стекль був обурений тим, що принцип нейтралітету міг бути порушений, і вимагав дотримання основного завдання - захищати флот і тримати його подалі від можливих конфузів. 13 березня Стекль заявив: "Що роблять корсари у відкритому морі, нас не стосується; ваш обов'язок зберігати суворий нейтралітет. Залишається сподіватися, що військово-морські сили, які перебувають під вашим командуванням, принесуть бажаний результат, і що вам не доведеться застосовувати силу і втягувати наш уряд у ситуацію, яку він намагається не допустити." [42.р.809].

Флот прибував до США до середини літа 1864 р., продовжуючи діяти як акт дружби між державами і чекаючи вирішення польської кризи і спаду європейської напруги в цілому. Як пишно флот зустрічали, так само пишно його і проводжали назад, у Бостоні 7 червня 1864 р. знову був проведений Банкет, де влада міста і представники ВМФ розпливлися в люб'язностях, мер Бостона виголосив заяву: "Вона (Російська імперія) завжди була відверта і постійна у всіх своїх зносинах з нами... Вона не принесла нам на допомогу зброї або боєприпасів, яких ми не потребували, бо ми зобов'язані власними силами придушити цей заколот; але вона принесла дещо більше, ніж це, - добре почуття міжнародного братерства;".[5.р.5-6], дані улесливі висловлювання мали закріпити і красиво закінчити політику русофільії періоду перебування, і підкріпити цим передвиборче становище Лінкольна, демонструючи яскраву політичну перемогу. Уряд Лінкольна розглядав прибуття флоту як елемент зовнішньополітичного зміцнення, додатково підкріплюючи

внутрішній перемоги на фронтах громадянської війни. Більше значення мав пропагандистський ефект від імператорської ескадри, що підкріплювала вірність взаємин з імперією Романових у ситуації кризи з Річмондом. Підсумки перебування флоту природно зміцнили російсько-американські відносини, готуючи Вашингтон до наступних кроків, уже після війни США відправлять відповідну місію.

3.4. Війна йде до завершення і місія 1866 р. Усім стало зрозумілим що громадянська війна перебуває вже у фінальній стадії, і жителі півночі, маючи перевагу, будуть тиснути на Південь далі до перемоги. Клей намагався налагоджувати й підтримувати тонус російсько-американських стосунків, постійно звертаючи увагу Сьюарда на різноманітні прояви лояльності до півночі з боку Петербурга. Таким жестом стало відправлення примірника газети "Російський інвалід" секретареві Сьюарду, де знов було повторено думку про ототожнення польського повстання і сил конфедератів та наголошено на правильності силового методу придушення повстання. [9.Клей-Сьюарду.8.11.64]. Клею вручили запрошення на захід у Балтійському флоті, захід можна позначити як виставку флоту й армії на кшталт ескадр, що були в Нью-Йорку, але цього разу персонально для посла. Прийом провели міністр морських справ Краббе і адмірал Грейг, посол пізніше це вкрай барвисто описав у листі до Сьюарда: "Там (форт Крондштат) нас прийняв адмірал Грейг, який супроводив нас до флоту за Кронштадтом. На щоглі майорів американський прапор. Коли ми опинилися в межах видимості, нам дали сигнал з гармат і знову віддали честь, коли ми наблизилися до флагманського корабля; зоряний прапор республіки майорів і на щоглі адміральського корабля." [9.Клей-Сьюарду.22.08.1864]. Дипломата оточували військові, і ще кілька днів проводили з ним огляд армії, ефект це справило потрібний і очікуваний. Клей із Петербурга активно надсилав депеші про захоплення лібералізмом Олександра 2 і про те, що телеграфний канал перебуває в процесі побудови. Про-північний курс царської Росії виявився вкрай вдалим зовнішньополітичним вибором, що позбавляв Олександра II і його уряд потреби налагоджувати зв'язки з Вашингтоном. 9 числа

війну було виграно, Вашингтон узяв гору. Через чотири роки війни конфлікт був закінчений, але радість була не довгою, 14 квітня було вбито А. Лінкольна, дане вбивство дуже сильно пронеслося в різних ліберальних і опозиційних округах Європи.[31.c677][24.c280]. У Російській імперії можна розглянути вкрай дивовижну схожу реакцію, як у вищих кіл імперії так і у різних опозиційних сил. Особистість Лінкольна знаходила свої відгуки у цих двох різних політичних рухів, як лідер лояльної держави в одних і як емансипатор рабів в інших. Офіційні кола дуже шкодували про втрату вкрай лояльного президента, Олександр 2 писав удові Лінкольна Мері Тодд: "він [Лінкольн] був найблагороднішим і найбільшим християнином нашого покоління. Він був маяком для всього світу - нічого, окрім мужності, стійкості і бажання робити добро".[40.p8]) К.Клей, як і Горчаков, сподівалися, що смерть президента і закінчення війни не припинить спільне співробітництво, тому що різка зміна наративу у ставленні до Російської імперії могла поставити під загрозу продаж Аляски. коли до влади прийшов Ендрю Джонсон, царські дипломати почали активно налагоджувати стосунки, через К.Клея Горчаков передавав інформацію про вдячність новому президенту і про надії на подальше співробітництво. [9.Хантер-Клею.15.05.1865.p524].

По закінченню Громадянської війни можна було б закінчити, але все ж було вирішено помістити місію Г. Фокса в цей розділ з причин їхнього тіснішого взаємозв'язку. Майже відразу після відплиття ескадр були розглянуті ідеї про відповідний рейд до Кронштадта. Привід з'явився з боку Російської імперії, 16 квітня 1866 року було скоєно невдалий замах на Олександра 2, це стало приводом відправити ескадру. Справжній привід був куди більш приземлений, ніж піднесене бажання проявити співчуття європейському монарху. Громадянська війна завдала колосальної шкоди США, південь був розорений, а існування англійських військ у Канаді та французьких інтервентів у Мексиці продовжувало створювати додаткову напругу за кілька років після закінчення громадянської війни. Потрібно було проявити, що збройні сили Сполучених штатів можуть протистояти як на суші, так і на морі. Уже 4 травня конгрес виступив із заявою: "народу, який віддав нам у

годину нашої смертельної небезпеки своїй найтеплішій почуття, слід спрямувати щось більше, ніж просто привітання імператорові" [26.с.118]. Почалася підготовка до відправлення флоту, очолив його Густав Фокс, він був не останньою людиною ще при уряді Лінкольна, і стояв за дії військово-морських сил у період громадянської війни та був за статусом вищим за адмірала що робило його більш достойним для відправки у місію Європою та Російською імперією зокрема. Для демонстрації можливостей флоту було відправлено невелику ескадру з трьох кораблів, де були представлені колісні пароплави типу "Август" і центральний корабель, що мав бути продемонстрований Європі - монітор "Міантонамо".

Уже 2 серпня ескадра прибула в Гельсінгфорс (Гельсінкі), а пізніше її супроводжували до Кронштадта, де її зустріли з надзвичайною наснагою, повністю копіюючи прибуття ескадри Лісовського до Нью-Йорка, що цікаво: Г.Фокса зустрічав уже згаданий вище адмірал Лісовський. Паралелі з царською ескадрою були очевидні, жителі міста масово виходили зустріти американський флот, а гармати міста-фортеці вітали монітор, що йшов. 8 серпня місія прибула в Петергоф для зустрічі з Олександром 2, для передачі послання від конгресу. К. Клей представив Г. Фокса імператору і князю Горчакову, і варто відзначити загальне тло зустрічі американського міністра, яке склалося, як сам Фокс зазначав, що церемонія проходила в теплій обстановці для налагодження більш тісних відносин. [26.с.120-121) Фокс виголосив перед імператором промову, яка демонструє загальне ставлення конгресу до царського уряду: "Численні узи, що здавна пов'язують велику Імперію Сходу та велику Республіку Заходу, були примножені та укріплені непохитною вірністю Імператорського Уряду нашому, протягом усього недавнього періоду його потрясінь." були висловлені слова співчуття, а так само відзначали лібералізм Олександра, що продовжувало русофільську політику Лінкольна щодо Петербурга.[7.р.89].

Хоча на перший погляд дана зустріч мала на меті лише висловити і проявити взаємну повагу, але все ж таки глибший сенс у цьому був, зважаючи на те, що в царській верхівці вже точилися розмови про продаж Аляски, і розуміючи, що самих

лише слів Клея для супутника лобіювання у Конгресі купівлі Руській Америці може не вистачити, були намагання заманити так само й Г. Фокса, він пізніше заявляв що Горчаков пропонував подарувати Аляску на знак дружби та забезпечення взаємовигідного курсу співіснування (Аляска Росії с. Фокса, він пізніше заявляв, що Горчаков пропонував подарувати Аляску на знак дружби і для забезпечення взаємовигідного курсу співіснування [19.c.234], і тому місія Фокса мала взаємовигідний характер для двох держав. Обидві сторони намагалися показово демонструвати різні прояви обопільної дружби. Наступного дня Клей і Фокс сприяли тому, щоб члени ескадри погодилися приєднатися до огляду Балтійського флоту і піти на прохання Олександра про відвідини монітора "Міантонамо".[7.p.98][26.c122]. На рейді були присутні всі американські кораблі, які привітно салютували, зустрічаючи яхту імператора. Центральним був монітор, на якому імператора зустрічали Касіус Клей і Г.Фокс, а на борт зійшов сам Олександр зі спадкоємцями престолу, що демонструвало максимальну довіру двох сторін одна до одної. ".[7.p99]

Пізніше сам Олександр II через Клея відправив президенту Джонсону повідомлення: "Цей знак симпатії (прибуття флоту і депеша про співчуття до замаху) мене дуже зворушив... Ці сердечні стосунки сприяють як їхнім взаємним інтересам (це додатково цікаво спостерігати, знаючи про лобіювання через Клея і Фокса питання Аляски)".[19.p321]. Імператорську грамоту до Джонсона варто розглядати виключно як відповідну реакцію на місію американського флоту, як підбиття підсумків російсько-американських відносин у період громадянської війни. Місія флоту підійшла до кінця, почалася підготовка до повернення додому. Експедиція Фокса має особливе місце в російсько-американських відносинах, але, на відміну від роботи Ю.О. Семенцова, не можна назвати дану подію піковою в політичному співтоваристві цих держав, бо роль ескадри була лише демонстративно-оцінювальною і є перехідним етапом, що закріплює державні взаємовідносини періоду громадянської війни і робить перехід до процесу продажу Російської Америки. Уся місія Г.Фокса зі своєю перехідною роллю, для

Сполучених штатів зміцнило впевненість у можливих перспективах обопільного посилення, в період, коли Франція зазнає репетиційних збитків від Мексиканської авантюри або Великобританії, що мала сепаратистські рухи в Канаді. На тлі ослаблення європейських держав Сполучені Штати, за підтримки Російської імперії, мали перспективи для посилення у зовнішній політиці, і місія Фокса була першим етапом для розбудови поствоєнних відносин із царською Росією.

Розділ 4

ПРОДАЖ АЛЯСКИ

4.1. Передумови продажу Російської Америки. Території Російської Америки були специфічним регіоном для Російської імперії, будучи заокеанською колонією, континентальною імперією. Але виникали певні проблеми у вигляді слабкої заселеності території, а також складних шляхів взаємозв'язків з метрополією, варто згадати подорож Ф. П. Врангеля до Російської Америки навколо земної кулі, щоб прибути до місця свого управління, а іншим шляхом слугував Сибір та шлях через далекосхідні порти, на який знадобилося кілька тижнів. Крім логістичних проблем виникала і загроза зовнішніх сил, військовий потенціал захисників колонії був невеликий, з армійських частин були наявні лише 100+ професійних військовослужбовців [19.c308]. Слабкий потенціал колонії до самозахисту дуже стривожив як уряд РАК так і державних службовців Російської імперії. Варто повернутися до позицій російських інтересів в Америці під час Кримської війни, і що незалежно одна від одної зустрічаються тези про продаж Аляски Сполученим Штатам. Першим висловився сибірський губернатор Н.Н.Муравйов: "Нам не можна не мати на увазі, продовжував автор записки, - що рано чи пізно доведеться їм поступитися північноамериканськими володіннями нашими." [23.c213]. Фігура сибірського губернатора у справі продажу заокеанських територій була не останньою, Муравйов-Амурський був відомим противником РАК і цілком реалістично вважав, що Аляска є не таким важливим регіоном, як Сибір: "вельми натурально і Росії, якщо не володіти всією східною Азією, то панувати на всьому азіатському прибережжі Східного океану", і якраз в американцях він бачив тих, кому можна буде вдало віддати дотаційний регіон без втрати обличчя на політичній арені "За обставинами ми допустили вторгнутися в цю частину Азії англійцям. .. але справа ця ще може виправитися тісним зв'язком нашої з Північно-Американськими Штатами". [Там само] Уже в 1854 р. барон Е.Стекль намагався натиснути на віце-консула РАК П.С.Костромітінова, що спонукало його продати

майно РАК, і навіть поставало питання про продаж самих територій. Цікавим є те, що вже в 1854 р. покупці оцінювали майно РАК в 7 мільйонів 600 тисяч доларів, що буде близьким до підсумкової ціни за всю Російську Америку. [19.с.24]. Сильна протилежна версія, яка зазначає, що продаж північно-американської колонії був прощтовхуванням певного угруповання в Петербурзі на чолі з Великим князем Костянтином Миколайовичем. У листі до Горчакова він зазначає збитки в морській сфері економіки, яких зазнав у період Кримської війни, і він бачив можливість поповнити імператорську скарбницю, використовуючи хороші стосунки зі Сполученими Штатами: "що нам варто було б скористатися надлишком у цей час грошей у скарбниці Сполучених Північно-Американських Штатів і продати їм наші Північно-Американські колонії. ", - Костянтин не міг не знати про зростання американської економіки і майже сакральну повагу до Доктрини Монро-" (США) прагнучі постійно до округлення своїх володінь і бажаючи панувати нероздільно у Північній Америці, візьмуть у нас згадані колонії, і ми не будемо в змозі відвертати їх." [23.с.327]. На аргумент про американське захоплення вплинули тези М.М.Муравйова-Амурського. Кримська війна загострила в державних колах питання існування РАК і колонії, і до Костянтина долучився Стекль, і останній вирішив просувати наратив великого князя знов економічно, але у сфері торговельних загроз з боку "бостонців" і китобоїв. 11 листопада Стекль написав Горчакову про слабку ефективність колоніальних монополій: "Монополії - це інститути не нашої епохи" [19.с.242]), ідеї Стекля були не новими, бо загалом повторювали тенденцію на скасування колоніальних монополій, як це було з Британською Ост-Індською компанією. "Бостонці" і контрабандисти, китобої додатково створювали проблеми для РАК, і офіційний уряд США не виявляв особливого бажання боротися з цим елементом, через вигідність для прикордонних компаній. Загалом сили противників РАК наголошували на небезпеці військової втрати колонії та економічному питанні. Економічно становище РАК було важким, до початку 1850-х рр. географічний фактор сковував зв'язок із центром, і почалися процеси обмеження експансії в Північній Америці. Регіон був далекою периферією,

ускладнювала це і дотаційність РАК, торгівля хутровою різко впала, на кредит 666 тисяч доларів боргу додатково царський уряд виділяв пільги в розмірі 124 тисяч доларів [Дж. Гібсон.Продаж Аляскіюс.184]. Уряд у Петербурзі не мав чіткого плану, що робити з РАК, імператор Олександр II продовжував дії торговельних хартій з РАК до початку 60-х, коли через Горчакова до імператора почали надходити відомості від Скло і Великого князя Костянтина, продовження хартії стало під питанням і компанія почала зазнавати збитків. Але відати в період 62-66рр імператор змінив своє ставлення до РАК схваливши їм новий транш у 200 тисяч рублів і скасував борг перед державою [19.с.225].

Але як ставилися США до можливостей купити Аляску в період свого підйому перед Громадянською війною. Загалом питання купівлі цього регіону викликало великі сумніви, декласуючи Доктрину Монро, намагаючись відстоювати вплив США на Західну півкулю, США були зацікавлені в захопленні й колонізації від Каліфорнійського узбережжя до Орегона, опираючись прямо на Британську Колумбію. До Кримської війни питання купівлі Аляски не ставилося з причин: 1) Регіон далекий і не має прямого кордону з основною частиною США. 2) На момент війни РАК перебувала в занепаді. 3) Регіон практично не заснований далі узбережжя, що було великим ризиком, додатково корінне населення. Тому коли секретар У.Марсі дізнався про продаж майна РАК, він разом із каліфорнійським сенатором М.Гвіном заявили про сумнівність цієї ідеї, і договір було швидко визнано недійсним. Певним промацуванням питання взаємодії з Аляскою була місія мормонів 1857 р. на території Російської Америки. Реакція Стегля була специфічною, він зацікавився чим є дана місія, і обернув цей акт на користь анти-РАКівської коаліції і відправив імператорові лист про те, що сталося, Олександр II сприйняв акцію як спробу негласно колонізувати частину Аляски для подальшої експансії (такий досвід вже був у США в Техаській республіці) і він зазначив: "Це підтримує ідею вирішити питання про наші американські володіння зараз" [43.р.414]. Почалася майже взаємна підготовка до купівлі Російської Америки. 1859-60 е.Стегль вів переговори з М.Гвіном про купівлю регіону, роль останнього

до кінця не зрозуміла, чи був він частиною президентського плану Б'юкененна про купівлю, чи був представником великих торговців як Американсько-російська крижана компанія. Переговори про купівлю 1859-60р велися в певних умовах, економічного підйому США, можливістю повністю взяти під контроль західне узбережжя Америки, обмежуючи Британську Колумбію і британські плани на Тихий океан, а також питання ціни, США запропонували за всю Російську Америку 5 мільйонів доларів. Але куди активніше на продаж колоній працювало МЗС Російської імперії, Горчаков готував документи і планували продаж у 1862 році. У 1862 р. закінчувалися договори РАК з Американською Російською компанією, і торгова хартія від імператора на дії РАК у колонії, що забезпечувало бюрократично чистий продаж, до того ж Горчаков побоювався, що якщо продати колонію швидше, ніж у 1862 р., ціна може зменшитися. [21.с.214]. Але в 1861 р. у США почалася Громадянська війна, американському уряду було не до Аляски.

Можна побачити, що причиною продажу Аляски було комплексне явище, і не може залежати від єдиного чинника. З активною колонізацією Західного узбережжя, посиленням Тихоокеанської торгівлі та майже повним винищенням морських видр становище РАК погіршувалося і ставало дотаційним. Загроза захоплення Аляски британцями або американцями була б важкою для колоністів і підходящої підмоги, що й спричинило перші спроби продажу 1854 р., але подальші спроби продажу були спричинені економічним чинником, саме на економічний чинник вказували Костянтин Миколайович та барон Стекль, наголошуючи на слабкості РАК на Тихому Океані, наголошуючи на противагу регіону Приамур'я, де характер володіння був континентальним, і не вимагалось таких зусиль для забезпечення регіону. Військовий та особистісний і економічний аспект мав майже рівні вплив на рішення продажу Аляски.

4.2. Купівля Аляски. У період громадянської війни Російська імперія підтримала Північ тим самим зміцнивши взаємозв'язки з Вашингтоном, і під час місії Г. Фокса 1866 року актуалізацію отримало питання продажу Російської

Америци. Фокса 1866 р. актуалізації набуло питання продажу Російської Америци.(хомчук.О.с.234) Причини актуалізації питання продажу одразу після перемоги були в оперативній роботі МЗС Російської імперії, спробою скористатися хорошими відносинами зі США і ослабленням після війни. До моменту жовтня 1866 р. в уряді були фракції, що мали різні погляди на тему Аляски, колишній глава РАК Фердинанд.П. Врангель, що виступав на захист російських володінь, [29 с.148] уже маючи гіркий досвід із продажем Форту-Росс 1841 р., де в до. 40-х були знайдені великі запаси золота. Знаючи антиамериканські настрої колишніх лідерів РАК, було вирішено не запрошувати їх на нараду щодо продажу регіону, хоча брат імператора хотів, щоб колишні лідери компанії підтримали його в спробах умовити Олександра про ліквідацію заокеанських колоній. [23.с.328].

16 (28) грудня 1866 р. було зібрано Особисте засідання, де Олександра 2 оточували представники анти-РАКської фракції. Великий князь Костянтин Романов і міністр фінансів Рейтерн виступали за продаж колонії, спираючись на економічні та політичні чинники: 1) РАК і Аляска є дотаційними і сильно залежними від державного бюджету імперії і не приносить достатнього прибутку для відбиття боргів. 2) Військова вразливість, посилаючись на досвід Кримської війни. 3) Відзначаючи вигідну альтернативу в Приамур'ї. [21.с.216]. Їхню позицію підтримав прибулий до Петербургу Стекль, що незадовго до наради спілкувався з Костянтином і Рейтерном. У монографії Оксани і Тараса Хомчуків наголошують на неспроможності деяких аргументів Великого князя, які виставлено як надуманий привід, особливо військова загроза. Наголошують на малоймовірності в період 60-х рр. будь-якої військової загрози, оскільки США були сильно знекровлені війною, а Великобританія була відвернута на сепаратистські настрої Канади, і в такому становищі жодна з країн не могла загрожувати Алясці.[19.с.252]. З тезою авторів можна погодитися, але Костянтин, насамперед згадуючи військову загрозу, спирався на досвід Кримської війни й актуалізував англо-російське протистояння середини 19 ст. 15 грудня морський міністр Краббе, написавши імператорові записку "Прикордонна межа між володіннями Росії та Азії, і Північної Америци",

остаточно переконали в рішенні продати Аляску. Перед відправленням Е.Стекля до США Горчаков передав вимоги, яких мали дотриматися США: 1) можливість відправки до метрополії всіх колоністів, які того побажали; 2) мінімальна сума продажу має бути вищою за 5 мільйонів доларів, щоб відбити продаж усього майна РАК і земель колонії.

1 лютого 1867 р. Стекль повернувся до Нью-Йорка, щоб через спільних знайомих і спираючись на минулий добродушний досвід проштовхнути ідеї продажу Аляски різним колам американського уряду, насамперед орієнтуючись на держсекретаря С'юарда, до якого Стекль був прихильником. Для американського уряду питання купівлі Аляски в період підйому було можливістю викупити відносно дешево вкрай велику територію взявши під контроль усе західне узбережжя, але навіть у цей період, коли Руська Америка була доступною для купівлі, все одно процес затягувався, здебільшого через внутрішні суперечності та нерозуміння причин купівлі регіону, де немає прямого кордону. Барон Стекль вичікував час для збору конгресу, почалося впровадження корупційної складової і роздача хабарів, для лобювання придбання Російської Америки. Загалом забезпечення в Конгресі схвалення купівлі територій було забезпечено.[23.с.200]

Основною фігурою був державний секретар Вільям Сьюард, що був відомий своєю позицією територіального розширення США, і 18 березня президент Е.Джонсон наділив його офіційними повноваженнями для переговорів. Питання ціни було позначено одразу в 7 мільйонів, дана сума була не простим рішенням російського посла, а спробою забезпечувати вимоги міністра фінансів просити вище 5 мільйонів, і спробою актуалізувати власний досвід у продажі 1854 року, де і була позначена ціна в 7 мільйонів. Секретність переговорів особливо впливала на підсумкову ціну, глава РАК Дмитро Маскутов не знав про переговори і продовжував сподіватися на підтримку уряду і продовжував торговельну діяльність: підписав 1 серпня річний договір з Гудзон-бей, і хотів продовжити контракти з Американо-російською компанією.

Сьюард хотів розірвати різні торговельні відносини, що мала РАК, було

вирішено скористатися одним із пунктів створюваного договору - "...оголошує, що відступлення повинно бути вільним і не обтяженим жодними застереженнями, привілеями, франшизами, грантами чи власністю будь-яких асоційованих компаній, корпоративних чи корпоративних, російських чи будь-яких інших" - був потрібен абсолютний перехід під руку США без прив'язок до РАК, за це було вирішено підвищити підсумкову ціну: "зі схвалення президента додаю двісті тисяч доларів". (Сьюард-Стекло.23.03.1867).

Сьюард прагнув підписати договір у дуже швидкі терміни, розуміючи, що сама Росія, будучи ініціатором, не прагне затягувати процес, і долю Російської Америки вирішили вже 30 березня 1867 р. Переговори тривали лише три тижні, щоб встигнути до сесії Сенату для ратифікації договору. Вирішальні години в історії РАК почалися опівночі вдома у Сьюарда, держсекретар наполегливо вимагав не чекати ранку, якнайшвидше підписати договір, спочатку Стекло хотів відкласти зустріч на денний час, щоб забезпечити договір зграєю чиновників, але, пішовши на зустріч, уже о 4-й ранку договір було підписано. [19.с.227]

Під час укладення договору було створено декілька пунктів, що забезпечують рівноправний захист інтересів: 1) Перша стаття описує територіальні межі придбаної Аляски, передаючи всі території материкової Аляски і найближчих островів, за винятком острова Принц Валлійський. 2) Друга стаття декласує передачу всієї власності РАК американському уряду і повноту дій на новопридбаній території, за винятком церковних справ: "храми, споруджені Російським урядом на уступленій території, залишаються власністю членів православної церкви, що мешкають на цій території та належать до цієї церкви." [16.p540] що залишало Російській імперії слабкий вплив на православне населення Аляски серед корінного населення. Так само США вимагалось надавати російському уряду всі потрібні папери, пов'язані з РАК.3) Третя стаття забезпечує права жителів колонії, російським колоністам давали три роки на заперечення в імперію, але в разі бажання залишаються США забезпечували нових громадян рівними правами, за винятком корінного населення, яке не хотіло йти на співпрацю

з Російською або американською адміністрацією. Навряд-чи владні кола обох держав турбувало дане населення в його роду-племінному становищі. 4) Четверта і п'ята стаття частково повторюють другу, знову підтверджуючи право нової влади на всю приватну власність колонії, і обумовлювалася виведення всього військового контингенту Російської імперії. Підписаний договір викликав великі суперечки в сенаті. Поспішність і секретність Сьюарда в підписанні договору викликала неоднозначну реакцію, поставивши положення угоди в хитке становище з можливістю скасування. Сьюард своїми амбіціями стати "об'єднувачем" Північної Америки створив враження, що це США прагнуть купити російську колонію, хоча це було не так, але виставляло уряд у непривабливому світлі, демонструючи нездатність нинішньої влади до домовленостей у таких ситуаціях.[43.p225].

Новини про придбання Російської Америки викликало сильне хвилювання в Сенаті та Конгресі, багато хто не розумів сенс купувати слабо освоєний регіон, маючи сильно постраждалий від громадянської війни південь. Преса різних сторін намагалася виправдовувати дане рішення або використовувати його для політичної боротьби зі Сьюардом. На захист купівлі виступав негласний тріумвірат С'юард, Самтер, Клей, що намагалися в пресі апелювати до можливих вигод. Уже 30 березня з руки Сьюарта у виданні Associated Press було написано статтю про користь придбання колонії, і що відкидання було б проявом неповаги до Олександра 2, посилаючись на підтримку імператором Півночі.[43.p.45]). Вторила даній позиції і видання "The New York Herald" новина підвелася як найважливіша зовнішньополітична подія останніх років, визнання США рівним до європейських держав і характеризувала загальний антибританський рух Росії та Америри, описуючи прийдешню роботу в зв'язку з с'юардівськими амбіціями: "вона (купівля) ставить британські володіння на тихоокеанському узбережжі в незручне становище... з пильним янкі по обидва боки від нього.... ми задоволені тим, що пропонується купівля, з огляду на її політичні міркування, буде одразу ж схвалена суспільними настроями"[19.c.230]. Політична опозиція не сприймала аргумент до Росії серйозним, розуміючи, що імперія вирішила скинути з себе збитковий регіон,

на США скориставшись дружбою періоду громадянської війни. Природно, противники анексії апелювали спочатку до економічної ситуації, але й на аргумент до Росії знайшли свою відповідь. Генерал Б.Батлер вважав суму в 7 мільйонів занадто великою для цього регіону і що було б куди краще просто дати ці гроші Росії в кредит, ніж купувати шматки льоду. Загалом ситуацію навколо Аляски сприйняли неоднозначно, багато хто вважав цю дію авантюрою амбітного держсекретаря, особливо супротивниками були представники південних штатів і ті, які межували з Канадою. Ч.Самтер зміг умовити сенат проголосувати за купівлю Російської Америки, і розпочався важкий процес ратифікації оплати, що розтягнувся до н.1868р.[23.с546] Фігура Чарльза Самтера була дуже важлива для купівлі російської території, він виголосив промову, яка акцентувала на економічних (замінити діяльність РАК якоюсь американською компанією), так і виокремлював зовнішньополітичний аспект, починаючи згадувати переговори, починаючи з Кримської війни, продовжуючи взаємовідносинами Гвіна та Стекла, і закінчуючи підписанням 30 березня, просячи пробачити секретність переговорів в обмін на вигоди, які отримають США на Тихому океані. Російська імперія в промові Самтера постає в цікавому становищі, зазначалося, що акт продажу - це яскраве підкріплення російсько-американської дружби, що склалася після Громадянської війни, з іншого боку, він говорив: "Росія продала Аляску тому, що навіть за всієї своєї могутності Росія фінансово бідна країна, і ці кілька мільйонів для неї не байдужі." [15.р.15]. Акцентування на економічній перевазі продемонструвало силу Сполучених штатів краще впоратися з освоєнням північних земель, але головне, що Самтер наголошував на певній залежності Росії, раз їм так необхідні кілька мільйонів. Промова Самтера призвела до певного успіху і тільки 2 сенатори проголосували проти анексії, 37 виступили за. [23.с.241]. Реакція супротивників приєднання Аляски до США серед конгресменів і сенаторів ставила під загрозу голосування оплати, був піднятий випадок 1855 року з торговцем Бендіміном Перкінсом, який у період Кримської війни, скориставшись нейтралітетом США, хотів продавати порох Росії, за підсумками, втративши 300

тисяч доларів, хотів позиватися до суду, але помер у 1863 р. (а, як відомо, у період Громадянської війни росіяни отримали привілеї завдяки пропівнічній позиції Росії, і справа була приречена на забуття). Противники купівлі розкручували цю справу, створюючи прецедент, що міг розірвати угоду про купівлю, або як мінімум заблокувати платіж. Стебль був не самотній у бажанні якнайшвидше розв'язати проблему й остаточно закріпити Аляску за США, йому допомагав С'юард, який, користуючись зв'язками, блокував розвиток Справи Перкінса в Сенаті та Конгресі. Стебль же займався підкупною сенаторів, відомим є Роберт. Дж. Вокер що був куплений за 20 тисяч доларів і активно лобіював підтримку угоди з Росією. [43.p.421]. Самі сенатори, що були захоплені корупційним зв'язком з російською статтю, наголошували на своїй непричетності до лобіювання законопроекту про асигнування.

Схвалення купівлі російської колонії йшло і від великих компаній, що, розуміючи швидкий кінець РАК, вже бачили, як замінять свого конкурента. Американсько-російська хутряна компанія була тим самим елементом, що могла замінити РАК, і створення її за збігом обставин було створено після громадянської війни, і спочатку самі намагалися налагодити й підписувати торговельні договори з главою РАК кн. Мусатовим. Глави хутряної компанії мали тісні зв'язки в уряді, головним лобістом був Корнеліус Коль, сенатор від Каліфорнії, який мав дружбу зі С'юардом і підтримував зв'язки з Кассіусом Клеєм і бароном Е. Стебльлем. Спочатку К.Коль бажав вибити для хутряної компанії привілеї на торгівлю з РАК, але спілкування з бароном стало несподіваним відкриттям, він став одним із небагатьох непричетних, хто знав про продаж Аляски [4.p.283]. Дочекавшись 30 березня і ратифікації продажу Російської Америки, Коль проштовхнув два законопроекти: "Один із них називався "Законопроект про створення територіального уряду для території Аляска". Другий був озаглавлений. "Законопроект про запобігання винищенню хутрових звірів на Алясці та захист її мешканців". Останній мав забезпечити монополію АРК на контрольований хутровий промисел, щоб ліквідувати фактор Бостонців (Там же). Глава АРК Шлосс

уже підписував договір про діяльність із Сьюардом, розуміючи, що кн.Максутов зовсім став нерелевантним і що потрібно готуватися для подальшої діяльності. Автори книги "Аляска після Росії" наводять цитату американського історика Дж. Маркуса: "існують деякі докази впливу єврейських бізнесменів із Сан-Франциско, які, напевно, й організували купівлю Аляски Сполученими штатами; їхній лобіст працював над держсекретарем С'юардом" [19.с 251,252], малося на увазі Коль і Шлос, які просували через С'юарда просування їхньої компанії на нових територіях, що увінчалось успіхом створенням Аляскінської Комерційної Компанії. Хоч противники купівлі Аляски і дістали Справу Перкінса, сподіваючись, що цей прецедент спровокує зворотний процес, домігшись щонайменше зниження виплачуваної суми, але багато чиновників мали свої погляди, як Коль, або були під сильним впливом С'юарда та Самтера, та й підкуп вніс певний внесок у те, що за підсумками 14 липня було ухвалено закон про асигнування, що безповоротно закріпило Аляску за Сполученими штатами.

Для РАК продаж колонії був повною несподіванкою. Князь Д.Максутов був розгублений, але його як глави колонії було полічено, вже 13 травня в Каліфорнії стали готуватися перші судна для відправки до новопридбаних земель. До Ситки вирушили судна різних сторін, щоб встигнути першими освоїться на територіях зниклої РАК. Стали готуватися полки, що мали замінити царську армію, очолював їх генерал Ловелл Руссо, які впродовж літа стали потроху прибувати, процес розтягнувся через кількість солдатів, уже колишні царські казарми були розраховані на велику кількість солдатів. Самі колоністи були обурені, що їх поставили перед фактом продажу і тепер доводилося поспіхом готуватися до відплиття в метрополію. Фінал Російської Америки настав 18 жовтня 1867 року, о 3 год. Дня було проведено урочистий спуск прапора РАК і підняття американського прапора, були присутні генерали Девіс і Руссо, а з ними 178 американських солдатів, а з царської сторони було лише близько 60 військових, після зміни прапора Аляска закріпилася за США, завершивши 68-річну діяльність РАК.[53.p267]

Проблематика впливу продажу Аляски на Російсько-американські відносини має кардинально різні оцінки, але загалом більшість сходиться на тому, що 1867 р. був піковим для взаємовідносин цих держав. Радянська історіографія не вважала продаж Аляски фактором погіршення міждержавних відносин, зазначаючи, що загалом правління Олександра II було відзначене взаємною лояльністю. Дана точка зору відзначається і американською історіографією, починаючи з класичної праці Ф.Голдена, Джеймса Гібсона, тощо. Наша історіографія вбачає продаж Аляски як фактор, що розпочав погіршення взаємин, зазначаючи, що хоча сенат і певна частина суспільства були задоволені придбанням, певно, були ті, хто вважав авантюрним вкладенням, що підтверджується великою критикою С'юарда у ЗМІ, але не можу погодитися з І.Сурніном, який зазначає продаж Аляски як ключовий фактор початку ворожнечі та протистояння, виставляючи внутрішньо-російську суперечку через РАРК як обман у бік США. Самі ж США сприймали купівлю по різному, природно було багато незадоволених, які вважали це не своєчасним з причин більш важливих, ніж Реконструкція, але багато хто сприйняв це як підкріплення дружби, створеної в періоді війни Півночі й Півдня, і як визнання США як рівного партнера.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки зовнішньої політики Сполучених штатів щодо Російської імперії, то можна виділити слабкість ініціативи американського уряду. Найчастіше взаємовідносини з Російською імперією будуються як захід у відповідь на дії Петербурга, або, в крайньому разі, як взаємовигідний рух, що було на певному політичному або економічному етапі. Зокрема більша частина XIX ст. характеризується як епоха становлення Сполучених штатів, формування свого зовнішньополітичного курсу та визнання рівним з іншими Великими державами свого часу і Російська імперія була не останньою державою, що відіграла певну роль на етапі становлення. Причому варто відзначити парадоксальні, позитивні політичні стосунки і швидкі знаходження спільної мови в період кризи. Поки обмежувались загальними характеристиками, варто виокремити кілька чинників, що сприяли взаємно лояльному існуванню цих держав. Як не дивно, першим впадає в око - це особливість політичного устрою. Республіканські Сполучені штати були ще відносно молодою експериментальною державою, завоювавши незалежність колоній, вони перебували на певній околиці активних політичних процесів, що сконцентрувалися на подвір'ях європейських монархів, першочерговим етапом зовнішньої політики стало посилення, та домінування у своїй частині світу, яке ще можна було поділити відносно малою кров'ю для самих США. Російська імперія того періоду - це не остання імперія, яка впливала на перебіг міжнародної політики, особливо на початку розглядуваного періоду 1815-1820-х рр. Імператорська Росія була цілковитою протилежністю США, режим характеризувався доволі сильною централізацією та авторитарною абсолютною монархією, що славився крайнім деспотизмом. Політично ці режими віддзеркалювали один одного, і цей антагонізм активно помічали сучасники в різний період взаємодії, але через причини повного антагонізму ці державні утворення і підтримували тривалий час взаємно-лояльні відносини.

Саме антагоністичний зовнішньополітичний курс довгий час підтримував

дипломатичні інтереси двох держав. Як згадувалося вище, США намагалися закріпитися і забезпечити своє домінування в західній півкулі, дотримуючись вимушеного ізоляціонізму, хоча варто сказати, що Вашингтон завжди висловлював співчуття і лояльність революційним рухам Європи, що ставало чинником погіршення відносин. Беручи хронологічні етапи російсько-американських відносин, то вони яскраво будувалися на взаємному протистоянні з Великою Британією, що підтверджувалося впродовж усього періоду, що розглядається.

Загалом період американо-російських відносин можна поділити на кілька хронологічних етапів, що характеризувалися особливими державними взаємовідносинами. Перший період 1815-1824(31) характеризувався політичним зближенням на тлі віденського світопорядку. Політика США була спрямована на встановлення свого домінування на західній півкулі, і Олександр 1 підтримував це прагнення Вашингтона як анти-британський захід, готуючи перспективи приєднання США як свого союзника у Священному союзі. Тут і проявляється різноспрямованість зовнішньої політики, США стали об'єднувати під собою північно-американські землі та проводити антиколоніальну політику, що йшло в розріз з інтересами Росії та РАК, які паралельно промацували ситуацію для розширення свого колоніального впливу на Тихому океані. Особливо це проявилось в період торговельно-контрбандної кризи навколо Аляски, що загострилися імператорським указом 1821р. Але цей етап оцінюється позитивно для обох держав з кількох причин, американський уряд зміг відстояти свої колоніальні інтереси і проголосити Доктрину Монро, і договір 1824р зміг забезпечити благополучні умови для двох сторін. Додатково налагодження економічних відносин було пріоритетними за підтримку європейських революцій, причому маючи альтернативу в грецькому визвольному русі, для налагодження стосунків з Петербургом.

Наступний етап 1831-1856 пов'язаний з політичною діяльністю Миколи 1 і характеризується періодом охолодження, а також з початком американського колоніального руху та обмеження російських колоній. Період ліберального

зближення Олександра остаточно згорнуто на тлі жорсткого придушення польського повстання, а також діяльності царської армії в період Весни народів, що спричинило масову хвилю міграції до США. Ситуація ускладнювалася важкими дипломатичними відносинами, що збіглися з підписанням нового торгового договору, за підсумками якого на кілька років дипломатичні місії було припинено. Відновленню сприяли інтереси США на далекому сході, а також Кримська війна, що розпочалася, знову актуалізували антибританські настрої, а також індустріалізація, що розпочалася в Російській імперії, потребувала тісніших державних і економічних зв'язків.

Третій період 1856-67 рр. характеризувався як час найтіснішої взаємодії двох держав. Період можна розділити на кілька частин: 1) період індустріалізації в Росії, 2) взаємодії в період громадянської війни та спричиненої у США русофільською політикою Лінкольна, що формувалося навколо реформ Олександра 2 і вимушеного відчуження від польського повстання 1863 р. 3) антиколоніальний курс. Зокрема американська політика на колонізацію інших територій північної Америки сприяла обмеженню колоніальних амбіцій Росії почавши з купівлі Форт-Росса. Додатково протягом 50-60х рр. актуалізувалося питання продажу Аляски. Ця подія стала наріжною в російсько-американських відносинах, будучи плодом праць американських міністрів і лобістів компаній східного узбережжя. Хоч першопричиною стали саме старання барона Стекля, але не варто виключати й американську діяльність в особі секретаря С'юарда, і діючої до нього місії М. Гвіна, що з періоду Кримської війни вели переговори щодо купівлі РАК і Аляски. Даний процес характеризувався підвищеною інтенсивністю, хоча для них було характерним відповідна реакція Сполучених штатів, але, як можна простежити, у всіх вище описаних періодах активно відстоювали свої інтереси.

Процес колоніального розширення США, натикаючись на колоніальні амбіції Російської імперії, Вашингтон намагався протистояти негласним способом, заохочуючи контрабанду та економічний тиск, не бажаючи використовувати силовий метод через британську загрозу. Але все-таки саме перспективи загроз з

боку США почали згорання колоніальних амбіцій Петербурга, починаючи з Гавайських островів, потім спродажем Форту Росс і повною ліквідацією Російської Америки. Зовнішньополітичний курс щодо Росії був спрямований на встановлення лояльних політичних, а потім і економічних взаємовідносин, що особливо було важливим у період російсько-британського протистояння. Вищою точкою розвитку відносин став продаж Аляски, і хоч у самому суспільстві це було прийнято не однозначно, але політично благополучні відносини зберігалися до 1881 р., доки Олександр 3 не розпочав політику зближення з Великою Британією, чим ліквідував один зі стовпів російсько-американських відносин XIX ст.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1.Внешняя политика России XIX и начала XX века. Серия 2.Т3(11) Москва: Наука, 1979.880 с.

2.Внешняя политика России XIX и начала XX века.Т.17. Москва:Междунар. отношения. 2005, 720 с.

3.Adams J.Q. Writings of Adams VI.J.B. Lippincott & Co. Philadelphia,1874.P.552 URL:

<https://www.loc.gov/resource/gdcmassbookdig.memoirsofjohnqui01lcam/?st=galler>

(дата звернення: 21.03.2024)

4.Cole C. Memoirs of Cornelius Cole, ex-senator of the United States from California. McLoughlin Brothers, New York. 1908.P.354.

URL:<https://archive.org/details/memoirsofcorneli00cole> (дата звернення: 04.04.2024)

5.Complimentary Banquet given by the City Council of Boston to Rear-Admiral Lessoffsky and the officers of the Russian fleet. At the revere house, June 7,1864. J.E.Farwer&company.Boston,1864.P.58.

URL:<https://play.google.com/store/books/details?id=vRNXAAAАcAAJ&rdid=book-vRNXAAAАcAAJ&rdot=1> (дата звернення: 22.03.2024)

6.Dallas G.M. Diary of George Mifflin Dallas: While United States Minister to Russia 1837-1839, and to England 1856 to 1861. J. B. Lippincott Company. Philadelphia, 1892.P.443.

URL:<https://play.google.com/books/reader?id=54beDIBV3CEC&pg=GBS.PP12&hl=ru>

(дата звернення: 24.04.2024)

7.Loubat, J. F. Narrative of the mission to Russia, in 1866.Appleton and company. New York,1873.P.444.

URL:<https://archive.org/details/narrativeofmissi00loub/page/444/mode/2up> (дата

звернення: 21.02.2024)

8.Loring C.G. Memoir of the Hon. William Sturgis. Press of J. Wilson and son.

Boston.

1864.

P.64.

[URL:https://archive.org/details/memoirofthonwilli00lori/page/n73/mode/2up?q=russia](https://archive.org/details/memoirofthonwilli00lori/page/n73/mode/2up?q=russia)

(дата звернення: 25.04.2024)

9.Message of the President of the United States to the Two Houses of Congress, at the Commencement of the Second Session of the Thirty-seventh Congress.1861. P.191-204. [URL:https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1861/ch10](https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1861/ch10) (дата звернення: 19.02.2024)

10.Monroe J. Writings. Vol. 5. 1807-1816. Putnam's sons. New York, 1903.P.414.

11.Moore J.B. The Works of James Buchanan. Vol. 5. Philadelphia; London, 1908.P. 525.

[URL:https://www.loc.gov/resource/gdcmassbookdig.worksofjamesbuch04buch/?st=gallery](https://www.loc.gov/resource/gdcmassbookdig.worksofjamesbuch04buch/?st=gallery) (дата звернення: 19.03.2024)

12.New-York daily tribune. March 16, 1854.

[URL:https://www.loc.gov/item/sn83030213/1854-03-16/ed-1/](https://www.loc.gov/item/sn83030213/1854-03-16/ed-1/) (дата звернення: 21.03.2024)

13.The New York herald. March 15, 1863 URL:

<https://www.loc.gov/resource/sn83030313/1863-03-15/ed-1/?st=gallery> (дата звернення: 21.03.2024)

14.Ohio State Journal. May 14, 1855. URL:

<https://ohiomemory.org/digital/collection/p16007coll22/id/6846> (дата звернення: 17.04.2024)

15.Sumner C. Speech of Hon. Charles Sumner, of Massachusetts, on the tenure of certain civil offices. Printed at the Congressional Globe Office. Washington, 1867.P.56. URL: <https://www.loc.gov/item/11032071/> (дата звернення: 11.03.2024)

16.Treaty with Russia for the Purchase of Alaska. A Century of Lawmaking for a New Nation.539-544pp.URL:<https://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llsl&fileName=015/llsl015.db&recNum=577> (дата звернення: 14.03.2024)

Література

17. Вовчук Л., Тригуб О. Американські консули на півдні України (1829-1919 pp.). Американська історія та політика. 2016. № 1. С. 19-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ahp_2016_1_5 (дата звернення: 04.05.2024)
18. Сидун І.В. Політичний та економічний розвиток Сполучених Штатів Америки другої половини ХІХ ст. в оцінці періодичної преси Російської імперії (За матеріалами Херсонської та Бессарабської губерній): автореферат. дис.: 07.00.02 всесвітня історія. Одеса, 2011. 14 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/83088afd-3b3b-4f7b-a28c-7885a6e9d70c/content> (дата звернення: 20.04.2024)
19. Сурнін В. Б. Чому Росія втратила Аляску? Повернення до старої теми у світлі нових фактів і документів. Ужгород. Науковий вісник Ужгородського університету. 2017. С 92-99. Вип. 2(37) URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/159846> (дата звернення: 11.12.2023)
20. Ріміні Р. Коротка історія США. пер. І. Андрущенко. Київ: Vivat. 2022. 496 с.
21. Хомчук О. Хомчук Т. Аляска після Росії. Київ: КВІЦ. 2016. с. 896.
22. Алексеев А. Николай Николаевич Муравьев. / Первооткрыватели. Москва: Молодая гвардия. 1983. С 162-229.
23. Болховитинов Н.Н. Россия открывает Америку. 1732-1799. Москва: Междунар. отношения. 1991. 304 с.
24. Болховитинов Н.Н. Российско-американские отношения 1815-1832. Москва: Нука. 1975. 630 с.
25. Болховитинов Н.Н. Русско-американские отношения и продажа Аляски 1834-1867. Москва: Наука. 1990. 628 с.
26. Иванов Р.Ф. Дипломатия Авраама Линкольна. Москва: Международ. отнош. 1987. 304 с.
27. Іванько С.С. Фенімор Купер. Москва: Молодая гвардия. 1991. 267 с.
28. Коршунов Ю.Л. «Миантонамо» на Крондштдском рейде Санкт-Петербург. Нева. 2003. 117-125 с.

- 29.Малкин М.М. Гражданская война в США и царская Россия. Ленинград: ОГИЗ. 1939.332с.
- 30.Окунь С.Б. Российско-американская компания. Москва-Ленинград: Государственное Социально-экономическое издательство.1939.263с.
- 31.Пасецкий В.М. Фердинанд Петрович Врангель 1796-1870.Москва:Наука.1975.160с.
- 32.Пономарев В.Н. Крымская война и русско-американские отношения.Москва:РАН.1993.232с.
- 33.Сэндберг К. Авраам Линкольн. пер. Грибанова.Б. Москва. Молодая гвардия.1961.704с.
- 34.Brian Holden Reid. The Civil war and the wars of the nineteenth century. Cassel. London.P.240.
- 35.Bielski M.F. Divided Poles in a Divided Nation: Poles in the Union and Confederacy in the American Civil War. Thesis submitted to: School of History and Cultures College of Arts & Law The University of Birmingham. 2014.P.353. URL: <https://etheses.bham.ac.uk/id/eprint/5432/1/Bielski14PhD.pdf> (дата звернения: 11.03.2024)
- 36.Cohen N.W. The Abrogation of the Russo-American Treaty of 1832.Jewish Social Studies, Vol. 25, No. 1.1963.P. 3-41 URL: <https://www.jstor.org/stable/4465950>
- 37.Dulles F.R. The road to Teheran; the story of Russia and America, 1781-1943.N.J., Princeton University Press. Princeton.P.279. URL: <https://archive.org/details/roadtoteheransto0000unse/page/n5/mode/2up> (дата звернения: 21.01.2024)
- 38.Dvoichenko-Markov E. Americans in the Crimean War. Source: Russian Review, Vol. 13, No. 2.1954. 137-145pp. URL: <http://www.jstor.org/stable/125706> (дата звернения: 10.04.2024)
- 39.East E. E. Lincoln's Russian General. Journal of the Illinois State Historical Society (1908-1984), Vol. 52, No. 1, Lincoln Sesquicentennial.1959.106-122pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/40189912> (дата звернения: 21.12.2023)

40.Farrar V.J. The Reopening of the Russian-American Convention of 1824. The Washington Historical Quarterly. Apr., 1920, Vol. 11, No. 2. 83-88pp URL: <https://www.jstor.org/stable/40474624> (дата звернення: 21.02.2024)

41.Frame A.T. The U.S. military commission to the Crimean war 1855-1856. Fort Leavenworth, Kansas.1983.107p.URL: <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA133315.pdf> (дата звернення: 15.01.2024)

42.Franklin R.R. Tsar Alexander II and President Abraham Lincoln: Unlikely Bedfellows?. Hohonu 2012. A Journal of Academic Writing Volume 10.74-83pp. URL:<https://hilo.hawaii.edu/campuscenter/hohonu/volumes/documents/Vol10MASTER.pdf> (дата звернення: 24.01.2024)

43.Golder F.A. Russian-American Relations During the Crimean War. The American Historical Review, Vol. 31, No. 3.1926. 462-476 pp. URL:<https://www.jstor.org/stable/1840986> (дата звернення: 10.04.2024)

44.Golder F. A. The Russian Fleet and the Civil War The American Historical Review, Vol. 20, No. 4.1915. 801-812 pp.URL: <https://www.jstor.org/stable/1835544> (дата звернення: 21.01.2024)

45.Golder F.A. The Purchase of Alaska. The American Historical Review, Vol. 25, No. 3.1920. 411-425 pp.URL: <https://www.jstor.org/stable/1836879> (дата звернення: 11.02.2024)

46.Hans N. Tsar Alexander I and Jefferson: Unpublished Correspondence. The Slavonic and East European Review, Vol. 32, No. 78.1953. 215-225 pp. URL:<https://www.jstor.org/stable/4204519> (дата звернення: 14.02.2024)

47.Hiroo Nakajima. The Monroe Doctrine and Russia: American Views of Czar Alexander I and Their Influence upon Early Russian-American Relations. Diplomatic History, Vol. 31, No. 3 439-463 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/24916085>

48.Hines C. Adams, Russia and Northwest Trade, 1824. Oregon Historical Quarterly Vol. 36, No. 4.1935. 348-358 pp. URL:<https://www.jstor.org/stable/20610959> (дата звернення: 10.05.2024)

49.Herlihy Patricia. Odessa. History, 1794-1914. Distributed by Harvard

University Press for the Harvard Ukrainian Research Institute. Cambridge, 1986. P. 411.

URL: <https://archive.org/details/odessahistory17900herl/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 01.05.2024)

50. Kaufman. M. 1863: Poland, Russia and the United States. Polish American Studies, Vol. 21, No. 1. 1964. 10-15 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/20147692> (дата звернення: 21.01.2024)

51. Laurentz P. Visit of Russian Squadrons in 1863. 1935. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/1935/may/visit-russian-squadrons-1863> (дата звернення: 11.02.2024)

52. Liebler W.F. John Bull's American Legion: Britain's Ill-Starred Recruiting Attempt in the United States during the Crimean War. The Pennsylvania Magazine of History and Biography. Vol. 99, No. 3. 1975. 309-335 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/20090974> (дата звернення: 15.03.2024)

53. Lyman H. S. History of Oregon. The growth of an American state. The north pacific publishing society. New York. North Pacific Publishing Society. 1903. 484 p. URL: <https://archive.org/details/historyoforegong03lymauoft/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 13.02.2024)

54. McFadden D. W. John Quincy Adams, American Commercial Diplomacy, and Russia, 1809-1825. Contribution from The New England Quarterly, Inc. The New England Quarterly, Vol. 66, No. 4. 1993. 613-629 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/366036> (дата звернення: 11.02.2024)

55. Owens K.N. Frontiersman for the Tsar: Timofei Tarakanov and the Expansion of Russian America. Montana. The Magazine of Western History, Vol. 56, No. 3. 2006. 3-21 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/4520817> (дата звернення: 01.03.2024)

56. Rafuse E.S. McClellan's War: The Failure of Moderation in the Struggle for the Union. Indiana University Press. 2005. 525p (дата звернення: 21.02.2024)

57. Vinkovetsky. I. Russian America: An Overseas Colony of a Continental Empire, 1804–1867. Oxford University Press. New York, 2011. 320p.

URL: <https://www.sfu.ca/history/publications/2011-vinkovetsky.html> (дата

звернення: 21.02.2024)

58. Weeks W.E. Distant Friends: The United States and Russia, 1763-1867 Norman E. Saul. Journal of the Early Republic. Vol. 12, No. 2.1992. 250-251pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/3124157?origin=crossref> (дата звернення: 25.02.2024)

59. Wiczerzak J.W. The polish insurrection of 1830-1831 in the American press. University of Illinois Press The Polish Review. Vol. 6, No. 1/2.1961. 53-72 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/25776341> (дата звернення: 15.02.2024)

60. Wiczerzak J.W. American Reactions to the Polish Insurrection of 1863. Polish American Studies, Vol. 22, No. 2 .1965. 90-98 pp. URL: <https://www.jstor.org/stable/20147692> (дата звернення: 15.03.2024))

61. Wenger D.B. Russian-American relations in northeast Asia during the nineteenth century. The College of William and Mary in Virginia.1984. 382 p. URL: <https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3628&context=etd> (дата звернення: 13.02.2024)